L. g. sept.
94[pc]

~~6789~~

l. germ. spt. 94 pc

Hals

Norsk

Sproglære.

Af

Ove Hals,
Adjunkt ved Kristiania lærde Skole.

Kristiania.
Johan Dahl.
1837.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

Nærværende Sproglære har jeg stræbt at indrette saavel til Brug for de første Begyndere som for videre Komne. Hvad Begynderen bør læse deraf, er udmærket ved større Tryk. Efterat Begynderen saaledes har læst Formlæren og af Sammenføiningslæren indtil §. 65, vil det maaskee være rigtigt, at han gjennemgaar det i Slutningen af Bogen tilføiede korte Udtog af Retskrivningens Regler. Derefter læses det Øvrige af Sammenføiningslæren. Hvad der er trykt med større Typer, er ogsaa, hvad jeg antager, der til Veiledning i Modersmaalet passende kunde læres i faste Almueskoler og andre Elementærskoler.

Kristiania i Mai 1837.

Ove Hals.

Formlæren.

§. 1. Et Ords Bestanddele.

Et Ord (Gud, God-hed) bestaar af een eller flere sær- 1
skilt udtalte Toner eller Stavelser. En Stavelse bestaar af een eller flere enkelte Lyde eller Bogstaver. En Stavelse maa indeholde een selvstændig Lyd, Vokal (Selvlyd), som: u, o, e; til denne kunne der føies andre uselvstændige Lyde, Konsonanter (Medlyde) som: g, d, h. Bogstaver kalder man ogsaa de Tegn, ved hvilke disse Lyde udtrykkes i Skrift.

§. 2. Vokalerne.

Vakalerne kunne enten være lange (f. Ex. i bad, 2
stor), eller korte (Tak, ond). Desuden maa man ved Vokalerne lægge Merke til den større eller mindre Aabenhed, Haardheden og Blødheden. O, ø, e ere f. Ex. aabne i: Bog, Dør, her, men lukte i: Bod, døer, ned. Haarde ere: a, aa (aabent o), o (lukt o), u, e (lukt); bløde ere: æ (aabent e), ø, y, i.

De korte Vokaler ere gjerne tillige aabne, naar Sta- 3
velsen ender paa en Konsonant f. Ex. godt af god, blødt af bløð, dem af de.

1 *

4 Vokalerne kunne efter Aabenheden ordnes saaledes:

a

aa eller	aabent ø,	æ eller
aabent o,		aabent e,
o eller lukt o,	lukt ø,	e eller lukt e,
u,	y,	i.

5 Det aabne o udtrykkes i Skrift snart ved Tegnet aa (Baad), snart ved Tegnet o (Kok), det lukte derimod altid ved o (stod). Det aabne e udtrykkes snart ved Tegnet æ (nær), snart ved Tegnet e (er), det lukte altid ved e (Brev).

§. 3. Konsonanterne.

6 Ved Konsonanterne maa man lægge Merke til Haardhed og Blødhed. Saaledes ere k, f, t, p, haarde Konsonanter, g, v, d, b bløde. Fremdeles ere f. Ex. g og k haarde (det egentlige g og k) i: Gaard, Kamp, men bløde i: Gjærde, Kjæmpe. Det bløde j, som udtrykkes ved Tegnet i, og det bløde v, som udtrykkes ved Tegnet u, danne i Forbindelse med en foregaaende kort Vokal Diftongerne (Tvelydene) f. Ex. f. Ex. au, ei, øi.

7 Konsonanterne kunne ordnes i Klasser saaledes:
Halvvokaler: j (beslægtet med i), v (beslægtet med u)
flydende Konsonanter: r, l, n, m
bløde Konsonanter: g, v, d, b
haarde Konsonanter: k, f, t, p
Hvislelyd: s
Aandelyd: h.

8 Følgende Konsonanter ere snart haardere, snart blødere:

haardt j (jer), v (vær), g (6), k (6), n (angre, vanke)
blødt j (Vei), v (au!), g (6), k (6), n (angaa, Vandkar).
At g og k ere bløde betegnes gjerne ved et indskudt j (kjæmpe, skjænde). H og L tabe deres Lyd (blive stumme) istedetfor at blive bløde f. Ex. Hjørne af Horn, Lja (udtal: Ja), Dansk: Lee.

Det bløde g har Lyden af j (haardt) f. Ex. gjætte (af Gaade), der udtales som jætte. G er undertiden meget blødt (som blødt j) foran en flydende Konsonant (l, n) f. Ex. i: Segl, Regn, Løgn, der udtales som: Seil, Rein, Løin.

At g, v, b skrives, hvor Lyden af k, f, p høres, f. 9
Ex. i Vagt (vaage), tabt (tabe) havt (have), har sin Grund i Retskrivningens Regler. (See min Retskrivningslære §. 11 og 12).

Q er et Tegn for Lyden k, z i vort Sprog et 10
Tegn for s, c et Tegn for s eller k, og x et Tegn for ks (gs). (See herom min Retskrivningslære §. 14, 16, 17, 19).

§. 4. Stavelser.

Saa mange Bogstaver, som udtales paa een 11
Gang, henføres til en Stavelse. En Konsonant, som staar mellem 2 Vokaler, pleier man at henføre til den sidste (e=vig); 2 Konsonanter mellem 2 Vokaler henføres til forskjellige Stavelser (bit=re, døm=me); af 3 Konsonanter mellem 2 Vokaler henføres de 2 til sidste Stavelse (van=dre). Sammensatte Ord deles, ligesom de ere sammensatte (Kop=ar, be=dra=ge).

Fra disse Regler gives der nogle Undtagelser: 12

1) Det bløde j (i) og v (u) henføres altid til den foregaaende Vokal (Vei=en, flau=e).

2) x henføres til den foregaaende Vokal (Ox-e).

3) sk, sp, st henføres altid begge til den følgende Vokal (fri-ske, ha-spe, fri-ste).

4) Naar sk, sp, st ere de 2 første af 3 Konsonanter mellem 2 Vokaler, henføres alle tre til den følgende Stavelse (ve-stre).

(Rigtigheden af ovenanførte Regler, anvendte paa vort Sprog har man imidlertid Grund til at betvivle).*)

13 Stavelserne ere enten sterk betonede (3), svagt betonede (2) eller toneløse (1) f. Ex. u[3]-li[2]-ge[1], be[1]-see[3], rei[3]-se[1]. Een Stavelse i Ordet er altid sterkere betonet end de øvrige; denne siges at have Tonen f. Ex. Forfald (Forhindring), Forfald (fórfalde), Forslag (foreslaa) Forslag (forslaa).

§. 5. Ordenes Inddeling.

14 Ordene inddeles efter Stavelsernens Antal i Eenstavelses-Ord (Drøm) og Fleerstavelses-Ord (Drøm-mer, Her-lig-hed).

15 Ved at visse Forstavelser (Forsatser) eller Endelser (Tilsatser), der for sig selv alene ikke udgjøre noget Ord, tilføies de oprindelige Ord (Stammeord, Primitiver), dannes Afledsord. (Derivater) f. Ex. usand, rolig, en Finder. Enkelte Ord (Sommer, Nat) kunne ogsaa forbindes til eet sammensat Ord f. Ex. Sommernat.

16 Nogle Ord (selvstændige Ord, Indholdsord) indeholde et selvstændigt Begreb (Land, stor, komme), andre

---

*) Udsigt over det svenske Sprogs Grammatik af Daa. Pag. 6.

derimod (Formord) intet saadant, men kun et Bibegreb ved hine (et Land, i Landet, jeg skal komme). Disse erstatte i Almindelighed kun en vis Form af de selvstændige Ord.

§. 6. Ordklasser.

Et Ord kan endvidere henføres til een af følgende Klasser Substantiver, Adjektiver, Pronomener, Verber, Partikler. 17

1) Substantivet (Navneordet, Gjenstandsordet) er Navnet paa en Gjenstand, som: Tordenskjold, Trondhjem, Ole, Mand, By, Huus, Ting, Sorg, Handling.

2) Adjektiver (Tillægsord) tjene til at bestemme det Begreb, som et Substantiv betegner f. Ex. en Mand, et Huus, denne Mand, dette Huus, en stor Mand, et stort Huus, Manden er god, Huset er godt. 18

Nogle Adjektiver tjene nærmest til at bestemme Begrebets Omfang (en, denne), andre derimod til nærmest at bestemme Begrebets Indhold (stor, god). 19

3) Pronomener (Stedord) sættes i visse Tilfælde istedenfor Gjenstandsord, som: jeg, du, han, hun, den, det, vi, I, de. 20

4) Ved Verbet (Tidsordet, Gjerningsordet) betegnes, at Noget skeer eller finder Sted paa en vis Tid f. Ex. Karl var (i Fortiden) lykkelig; han handler (for nærværende Tid) ilde, han vil angre (i Fremtiden) sine Feil. 21

5) Partikler (Smaaord) kaldes Ord, som ikke kunne henføres til nogen af de nævnte Klasser, som: paa, ned, og, ak! 22

23 Partiklerne inddeles gjerne i: 1) Præpositsjoner (Forholdsord), som betegne de afhængige Forholde, hvori et Substantiv staar (f. Ex. Han sidder ved, paa, under Bordet).

24 2) Adverbier (Biord, Omstændighedsord), som tjene til at bestemme det Begreb, som et Adjektiv, Verbum eller en Partikkel betegner (f. Ex. meget lykkelig, at leve vel, meget vel, for mange Aar siden, baade Mad og Drikke).

25 3) Konjunktsjoner (Bindord), som forbinde Sætninger eller, ved Sætningers Sammendragning til een, enkelte Ord (f. Ex. Frederik er rig; men han er ikke lykkelig; Fredrik er rig, men ulykkelig; i Begyndelsen skabte Gud Himmelen og (han skabte) Jorden.

26 4) Interjektsjoner (Udraabsord) d. e. Udraab af heftige Følelser, som: au! ei! fy!

§. 7. Ordenes Forandringer.

27 Forandringer ved Ordene foregaa enten i Ordets Stamme, i Begyndelsen (ved Forstavelser) eller i Enden (ved Endelser).

Forandringerne i Ordets Stamme skee gjerne efter visse almindelige Regler.

28 De vigtigste af disse Regler ere:

1) Haarde Vokaler ombyttes med bløde,

a med æ — Stad, Stæder; hjælpe, hjalp,

aabent o med { æ — Haand, Hænder; æde, aad.
ø — koge, Kjøkken; døbe, Daab. }

lukt u med ø — Bod, bøde; stor, større.

u med y — tung, Tyngde; byde, bød.

e (lukt) med i — hed, hidsig; blive, blev.

2) Lange Vokaler ombyttes med korte og gjerne tillige aabne (3). 29

2) Bløde Konsonanter ombyttes med haarde, især naar den foregaaende Vokal er kort, og en haard Konsonant følger efter, 30

g med k f. Ex. svag, svække,
v med f f. Ex. skrive, Skrift,
d med t f. Ex. Flid flittig,
b med p f. Ex. Skib, Skipper,

4) G og k ere i Almindelighed bløde, foran bløde Vokaler; 31
derfor blive de bløde, naar den følgende haarde Vokal er bleven blød f. Ex. skjæmme af Skam, Kjøer af Ko, gik (gjik) af gaa, gylden (gjylden) af Guld.

5) Ord sammendrages, især Udeladelsen af det korte 32
(toneløse) e foran de flydende Konsonanter r, l, n, som: Ager, Agre; Engel, Engle; ulden, uldne. *)

Ogsaa udelades en blød Konsonant tilligemed den 33
følgende korte (toneløse) E-Lyd, naar en af de nævnte flydende Konsonanter (r) følger efter, som: Fjær for Fjæder, blir for bliver.

6) En enkelt Konsonant fordobles, naar den foregaaende 34
Vokal i en betonet Stavelse er kort, som: Venner af Ven, Fødder af Fod.

Fordoblingen ophører derimod, naar ingen Vokal 35

---

*) De flydende Konsonanter ere snart længere snart kortere; naar de ere lange høres især ligesom en svag aaben E-Lyd foran dem; denne udtrykkes ofte særskilt, som i ovenaførte Exempler (istedenfor: Engl, uldn, Agr). De Franske udtrykke det Samme ved at tilføie et e bagefter Konsonanten, f. Ex. notre.

længer følger efter f. Ex. gamle af gammel, sikre af sikker. *)

§. 8. En Sætning og dens Bestanddele.

36 Ligesom Ord dannes af Bogstaver, saaledes dannes Sætninger eller Meninger af Ord f. Ex. Norge er bjergfuldt.

Til en fuldstændig Sætning hører: Subjekt, Prædikat og Kopula.

Gjenstanden (Norge), hvorom Noget udsiges, kaldes Subjekt; det som udsiges om Gjenstanden (bjergfuldt) kaldes Prædikat.. Forbindelsen mellem Begge (er) kaldes Kopula. Verbet indeholder ofte baade Kopula og Prædikat, og kaldes da et Prædikatsverbum, f. Ex. Stjernerne tindre (d. e. ere tindrende).

37 Subjektet udtrykkes ved et Substantiv eller et Ord, som kan staa isteden derfor (f. Ex. Pronomen).

Kopula maa udtrykkes ved et Verbum. Udtrykker Verbet ikke stort Andet end Kopula, (være, blive, vorde, gjøres, hede, kaldes), saa maa Prædikatet udtrykkes ved et Adjektiv eller Substantiv f. Ex. Hans blev glad; han heder Karl.

§. 9. Komplement. Objekt.

38 Naar et Substantiv, Adjektiv eller Prædikatsverbum ikke fuldstændigen udtrykker det Begreb, som derved skal udtrykkes, kan dertil føies et Substantiv, som da kaldes Komplement f. Ex. Omegnen af Drammen, Husets Eier, Peder er hengiven til Drik; du stoler paa Lykken. Den undertiden foran Komplementet staaende Partikkel

---

*) See min Retskrivningslære Pag. 44.

(Præpositsjon) tjener til at bestemme det afhængige Forhold, hvori Komplementet staar.

Nogle Prædikatsverber og Adjektiver ere i den Grad ufuldstændige, at derved nødvendig maa tænkes et Komplement, for at de kunne give en fuldstændig Mening, f. Ex. stole, hengiven. Naar et saadant Komplement underordnes Adjektivet eller Verbet uden nogen Partikkel (Præpositsjon) foran, kaldes det Objekt f. Ex. Han elsker Fædrenelandet; det er Staten gavnligt. 39

Objektet kan man adskille fra Subjektet paa følgende Maade: 40

Naar man sætter hvem eller hvad foran Verbet i Sætningen, og spørger, saa faar man til Svar Subjektet f. Ex.

Karl elsker Fædrenelandet. Den Mand er Fædrenelandet hengiven.

Hvem elsker? Karl

Hvem er (hengiven)? den Mand.

Sætter man paa samme Maade hvem eller hvad foran Prædikatet og Subjektet, og spørger, saa faar man til Svar Objektet f. Ex.

Hvem (hvad) elsker Karl? Fædrenelandet.

Hvem er den Mand hengiven? Fædrenelandet.

Undertiden har et Verbum eller Adjektiv 2 Objekter, eet nærmere (Tingsobjekt eller det egentlige Objekt) og et fjernere f. Ex. Han skylder sin Broder (fjernere Obj.) mange Penge (nærmere Obj.); han er sin Broder mange Penge skyldig. 41

Naar man paa ovennævnte Maade søger Objektet, saa faar man til Svar det nærmere Objekt f. Ex. Hvad skylder han? Penge.

Spørger man atter med hvem eller hvad foran Prædikatet, Subjektet og det nærmere Objekt, saa faar man til Svar det fjernere f. Ex.

Hvem skylder han mange Penge? sin Broder.

42 Mange Komplementer ere ikke nødvendige, for at Meningen skal være fuldstændig (Omstændigheds-Komplementer) f. Ex. Frederik har i denne Sommer foretaget en lang Reise; du har denne Gang valgt rigtig.

§. 10. Substantiv. Apellativ. Proprium.

43 Substantiver, som passe paa alle Gjenstande af samme Slags, kaldes Appellativer (Fællesnavne); f. Ex. Land, Menneske, Godhed. Substantiver, som kun passe paa enkelte Gjenstande, kaldes Proprier (Egennavne) f. Ex. Norge, Harald.

44 Et Appellativ kan betegne: 1) Noget (ikke noget Individ) af hvad der lader sig henføre under det Begreb, Ordet betegner, f. Ex. at kjøbe Fisk; 2) ubestemte eenslige Gjenstande (Individer) af et Slags f. Ex. en Fisk; 3) det blotte Slægts- eller Arts-Begreb f. Ex. Hesten er et nyttigt Dyr; 4) bestemte Gjenstande af et Slags, f. Ex. Skibet sank; Folkene bleve bjergede. I de 2 sidste Tilfælde er Gjenstanden bestemt.

35 Som en egen Art af Substantiver har man regnet Abstrakterne d. e. Egenskabs-, Handlings- og Tilstands-Navne, hvilke dannes af Adjektiver eller Verber f. Ex. Godhed, Skrivning, Søvn.

§. 11. Kjøn (Genus)

46 Substantiverne henføres i vort Sprog til 2 grammatikalske Kjøn: Fælleskjøn (Kommune) og Hver-

kenkjøn (Intetkjøn, Neutrum). Til hvilket Kjøn et Substantiv skal henføres, viser de tilføiede Adjektivers Form. Til Kjønsbetegnere har man af disse valgt Artiklerne (Kjønsordene) en (et) og den (det). De Substantiver, som modtage Artikkelen en eller den henføres til Fælleskjøn; de, som modtage Artikkelen et eller det henføres til Hverkenkjøn f. Ex en Mand, den dristige Tordenskjold, et Huus, det frugtbare Italien.

Samme Ord har ofte i forskjellige Kjøn forskjellig Betydning f. Ex. en Lod (Skjæbne), et Lod.

De naturlige Kjøn: Hankjøn (Maskulin) og 47
Hunkjøn (Feminin) adskilles ikke ved Adjektivets Endelser, f. Ex. en god Broder, en blid Søster.

Fælleskjønnet skulde egentlig omfatte levende Væse- 48
ners Navne (Hingst, Hoppe, Hest); Hverkenkjønnet derimod livløse Gjenstandes Navne (et Bord). Dette er ikke i Almindelighed Tilfældet; mangfoldige livløse Gjenstandes Navne ere af Fælleskjøn, og enkelte levende Væseners Navne ere Hverkenkjøn (f. Ex. en By, en Bog, et Fruentimmer).

Et af Pronomenerne har særskilte Former for Han- 49
kjøn, Hunkjøn, Fælleskjøn og Hverkenkjøn (han, hun, den, det). De naturlige Kjøn betegnes enten 1) ved særskilte Ord (Broder, Søster), 2) ved visse Endelser (General, Generalinde; Huusholder, Huusholderske; Johan, Johanne) eller 3) ved Forstavelserne Han- og Hun- foran Dyrs Navne (Hankat, Hunkat).

§. 12. Tal (Numerus).

Den Form af Substantivet, som betegner en en- 50
kelt Gjenstand, kaldes Enkelttallet (Singularis). Den

Form, som betegner flere Gjenstande af samme Slags, kaldes Fleertallet (Pluralis). Fleertallet er 1) undertiden ligt Enkeltallet (et Sprog, flere Sprog), eller 2) dannes af Enkeltallet ved Tillæg af e (Vind, Vinde), eller 3) dannes af Enkeltallet ved Tillæg af er (r) — (Yngling, Ynglinger; Pige, Piger).

51 Vokalforandringer (28) foregaa undertiden ved Dannelsen af Fleertallet f. Ex. Tand, Tænder; Ko, Kjøer (31). Bod, Bøder; Krud*) Kryder. Usædvanlige Vokalforandringer ere: Barn, Børn; Datter (for Dotter) Døtre.

Exempler paa Sammendragning, Konsonantfordobling og Fordoblingers Ophør ere: Himmel, Himle (35); Ager, Agre (32);**) Ret, Retter; Fod, Fodder (34, 29).

52 Mange Hverkenkjønsord lide ingen Forandring af Endelse i Fleertallet. Dette er dog ogsaa Tilfældet med enkelte andre Ord, som: Gaas (Gjæs), Mand (Mænd), Luus, Muus, Ting, Sko, Østers.***)

Endelsen e modtage især Eenstavelsesord (som: Baad, Bord, Brønd, Helt) og Fleerstavelsesord paa det ubetonede er (som: Borger, Borgere) og paa dom (som: Rigdom, Rigdomme).

Endelsen er (r) modtage mange Fleerstavelsesord, især de, hvis sidste Stavelse er betonet (Skjønhed, Skjønheder, Student, Studenter); end videre Ord, som ende paa

---

*) Deraf: Ukrud.

**) Endelsen er er undertiden lidt, dog meget svagt, betonet f. Ex. i Borger (Afledsendelsen 213). I dette Tilfælde skeer ingen Fordobling i det ubestemte Fleertal.

***) Urigtige er Fleertalsformerne: Flagge, Tillægge (for: Flag, Tillæg).

Vokal (Træ, Træer; Taa, Tæer; Jomfru, Jomfruer; Kone Koner) samt de fleste Ord, som lide Vokalforandring. (Stad, Stæder; Stang, Stænger).

Ordet Skat har i Betydningen Liggendesæ Fleert. 53
Skatte, i Betydningen Afgift Fleert. Skatter.

Uregelrette Fleertalsformer ere: Die, Dine; Øre, 54
Øren.

Nogle Substantiver bruges kun i Enkeltallet (f. Ex. 55
Guld, Støv), andre kun i Fleertallet (Forældre, Søskende, Kaar, Vegne, Løier). Substantiver, som i Enkeltallet betegne en Mængde af eenslige Gjenstande, pleier man kalde Kollektiver (Samlingsnavne) f. Ex. Mængde, Hob.

§. 13. Forholdsendelser (Kasus).

Substantiverne kunne enten staa i et uafhængigt eller afhængigt Forhold i en Sætning. I 56
et uafhængigt Forhold staar Substantivet som Subjekt og som Tiltaleord (Kompellativ) d. e. Navn paa den tiltalte Gjenstand, f. Ex. Bogen er lærerig, Karl! —*)

Substantiverne have i vort Sprog kun 2 Endelser 57
til at betegne Forholdene (Kasus, Forholdsendelser) Nominativ (Nævneformen) og Genitiv (Eieformen). Den sidste bruges kun til at betegne, at et Substantiv er Komplement for et andet (dog uden at der staar nogen Præpositsjon foran Komplementet).

Exempel:

	Enkelttal.	Fleertal.
Nom.	en Helt, et Træ	Helte, Træer
Gen.	en Helts, et Træes	Heltes, Træers.

---

*) Om Prædikatet see 290.

58 Genitiv ender paa s eller es. Den sidste Endelse tilføies kun Former, som ende paa s (x) eller en betonet Vokal f. Ex. et Huses, et Boes (af Bo).*)

Substantiverne have saaledes intet fra Nominativ (Subjektsformen) forskjelligt Dativ (Personsobjektsform), Akkusativ (Tingsobjektsform) eller Vokativ (Tiltaleordsform).

59 Mangelen paa Forholdsendelser i vort Sprog gjør det saa meget nødvendigere, at de forskjellige afhængige Forholde betegnes ved Præpositsjoner f. Ex. Papiret ligger paa, ved, i, under Bogen; han kom før, efter, under Maaltidet.

60 Vort Sprog har endnu Levninger af en ældre Komplementsform (Dativ i Enkelttallet) paa e f. Ex. i Tide, med Rette, paa Færde. I Sammensætninger findes ogsaa Levninger af et ældre Genitiv i Fleertallet paa e f. Ex. Gudelære, Barnesko. Levninger af den ældre Dativ i Fleertallet (paa um) findes i Partikler f. Ex. stundum (af Stund), imellem, igjennem.

§. 14. Substantivernes bestemte Form.

61 Substantivernes bestemte Form tjener til at vise, at der ved Substantivet menes en bestemt Gjenstand, naar Dette ikke paa anden Maade er betegnet. Den har følgende Endelser:

Enkelttallet:

	Fælleskjøn.	Hverkenkjøn.
Nom.	en (en) - Vinden, Tavlen	et (t) - Sproget, Mindet
Gen.	ens (ns) - Vindens, Tavlens	ets (ts) - Sprogets, Mindets.

*) Det stumme e, hvormed saadanne Ord ofte skrives, maa ikke forvexlet med et lydeligt.

Fleertallet.

Nom. ene (ne) Sprogene, Vindene, Pigerne

Gen. enes (nes) Sprogenes, Vindenes, Pigernes.

Den sædvanlige Form kaldes, i Modsætning til denne, den ubestemte.

At Substantivet er bestemt, sees af Meningen, naar 62
det er Tiltaleord; Proprier ere i Almindelighed i sig selv bestemte. I disse Tilfælde bruges ikke den bestemte Form. Substantivet kan ogsaa bestemmes ved tilføiede Ord (Genitiver, posseſsive Pronomener, paapegende Tillægsord).

Naar der foran Substantivet staar et Adjektiv, som 63
ikke selv gjør Substantivet bestemt, antager det den bestemte Artikkel (den, det, de), hvis det skal betegne en bestemt Gjenstand, f. Ex. den gode Mand, det store Huus, de gode Mænd. Bagefter Adjektivet sættes Substantivet i Almindelighed ikke i den bestemte Form. Paa det Modsatte findes dog enkelte Exempler, som: alle Borgerne, hele Huset, selve Byen, begge Benene.

Fleertalsendelsen ene tilføies Former paa kort e og 64
er (Hundene, Bøgerne).

Exempler paa Konsonantfordobling og Sammendrag- 65
ning ved Dannelsen af den bestemte Form ere: Retten af Ret (34), Bedragerne af Bedragere (32). Sammendragning i det bestemte Fleertal skeer kun, naar Substantivet i det ubestemte Fleertal ikke er sammendraget. Sammendragning i det bestemte Enkelttal (f. Ex. Himlen) er sjelden. Exempler paa et forældet bestemt Genetiv ere: Hjertens, Havsens, Verdsens.

66 Om latinske Ord paa us og um beholde den latinske Endelse i det ubestemte Enkelttal, bortkastes den i Almindelighed i Fleertallet og den bestemte Form, f. Ex. Radius, Radier, Radien; Kollegium, Kollegier, Kollegiet; Verbum, Verbet, Verber.

§. 15. Substantivers Sammendragning og Forkortning.

67 Undertiden sammendrages Substantiverne f. Ex. Far for Fader, Fjær for Fjæder. Nogle Titler paa e tabe dette e foran et Proprium f. Ex. Herr. for Herre, Grev for Greve f. Ex. Herr. Andersen, Grev Wedel.

68 Dette Sidste er imidlertid ikke altid Tilfældet (f. Ex. Pave) især med Fruentimmers Titler (f. Ex. Oberstinde).

§. 16. Adjektiver. Egenskabsord. Omfangsord.

69 Mange Adjektiver udtrykke en Egenskab ved Gjenstanden, og kunne derfor kaldes Egenskabsord f. Ex. gode Mennesker. De øvrige Adjektiver kunne kaldes Omfangsord f. Ex. denne Mand, tre Mennesker (19).

70 Til et Substantiv kunne der føies flere Adjektiver f. Ex. den samme gode Mand, alle de skjønne Frugter. Nogle Omfangsord tjene blot til at vise Ubestemtheden af eller Bestemtheden af den Gjenstand, hvis Navn de tilføies. Dette er ikke blot Tilfældet med Artiklerne men ogsaa med andre f. Ex. nogen, enhver.

§. 17. Adjektivets Stillinger.

71 Adjektiverne kunne have 2 Stillinger i en Sætning: de kunne enten staa tillagte et Substantiv umiddelbart foran det (conjunktivt, vedføiet) eller i Prædikatsforhold (disjunktivt, fraskilt) f. Ex. en god Ven, et stort Huus, gode Venner, den brave Mand, Træets ædle Frugt,

vor retskafne Medborger, de modne Frugter; Hans er god, Huset er stort, Frugterne ere ædle; Karl ligger syg (d. e. værende syg).

Naar Substantivet, hvortil Adjektivet er lagt, udelades, siges Adjektivet selv at staa substantivisk, og kan da modtage Genitivets Endelse f. Ex. Godt (d. e. gode Ting), den Gode (d. e. den gode Mand), den Godes Lykke.

§. 18.

De Adjektiver, der saavel kunne tilføies en ubestemt 73
som bestemt Gjenstands Navn, have i Almindelighed baade en ubestemt og en bestemt Form. Den bestemte Form bruges, naar Adjektivet stilles umiddelbart foran Navnet paa en bestemt Gjenstand; i andre Tilfælde bruges den ubestemte Form.

Den ubestemte Form har Endelser, som betegne 74
det Substantivs Kjøn og Tal, til hvilket Adjektivet lægges f. Ex.

Fælleskjøn.	Hverkenkjøn.	Fleertallet.
(en) rig (Mand)	(et) rigt (Bytte)	rige (Folk)
(en) ung (Mand)	(et) ungt (Menneske)	unge (Mennesker).

Den bestemte Form er lig det ubestemte Fleertal 75
f. Ex. den rige Mand, det rige Bytte, de rige Folk.

Adjektiver, som selv gjøre Gjenstanden ubestemt eller 76
bestemt, og ikke have nogen særskilt bestemt Form, ere Artiklerne (en og den), demonstrative og spørgende Adjektiver (den, denne, hiin, hvilken), possessive Pronomener (min, din o. s. v.) samt enkelte andre blotte Omfangsord, som man ogsaa har kaldet pronominiske Adjektiver (f. Ex.

nogen, ingen, al). *) Baade ubestemt og bestemt Form have Egenskabsordene og enkelte Omfangsord.

77 Den bestemte Form tillægges Substantivet: 1) naar det er Tiltaleord; 2) naar foran gaar den bestemte Artikkel den, det, de; 3) naar foran gaar et Genitiv eller et possessivt Pronomen; 4) naar foran gaar et af de demonstrative Adjektiver den, denne, hiin (Exempler 71).

78 Den ubestemte Form bruges altid, naar Adjektivet staar som Prædikat (Ex. 71).

79 Ikke alle Adjektiver modtage i de ubestemte Forms Hverkenkjøn t og i dens Fleertal e. Nogle blive uforandrede:

1) Adjektiver paa es (indvortes).

2) De fleste som ende paa en Vokal, undtagen aa, (ringe, tro). **) Fri og ny forandres paa sædvanlig Maade.

3) Mange Adjektiver som ere fremkomne af et Genitiv (alskens, nymodens, eens). Tilfreds har dog Fleertallet tilfredse. Selv er uforandret, naar det staar bagefter et Substantiv (eller Pronomen).

80 Nogle Adjektiver modtage intet t i Hverkenkjøn, nemlig de paa t (ret), de paa sk, især naar den sidste Stavelse ikke er betonet (historisk) nogle paa d (som lærd,

---

*) Dette er Tilfældet med egen ved Possessiver og Genitiver f. Ex. min egen Hat, hans eget Gods. Egen er da Omfangsord.

**) Det stumme e, hvormed deslige Adjektiver skrives i Fleertallet og den bestemte Form, maa ikke forvexles med et lydeligt.

glad, lad). Naar Adjektiver paa d modtage t i Hverkenkjøn, taber det foregaaende d sin Lyd (bliver stumt) f. Ex. god, godt; flad, fladt.

Nogle Adjektiver bortkaste n foran Hverkenkjønsen- 81
delsen, nemlig: de possessive Pronomener, (min, mit); Participierne (funden, fundet) samt endeel andre, som: egen, liden, megen nogen, ingen, anden, den, een, en (Artikkel).

Adjektiver paa aa modtage intet lydeligt e i Fleer- 82
tallet (graa, blaa).

Fleerstavelses-Adjektiver paa et forandre foran Fleertalsendelsen t til d (fornøiet, fornøiede).

Exempler paa Konsonantforbobling, Sammendrag- 83
ning og Konsonantfordoblingens Ophør ved Dannelsen af Fleertallet (og den bestemte Form) ere: let, lette; ædel ædle; vaagen, vaagne; munter, muntre; gammel, gamle (32, 34, 35).

Nogen har i Betydningen ikke ingen Fleert. no- 84
gen (f. Ex. Har han nogen Venner?), i Betydningen ikke megen Fleert. nogle (f. Ex. han har nogle Venner). Anden han Fleert. andre, men ingen særskilt bestemt Form.

En afvigende Bøining have: 85

Fælleskj.	Hverkj.	Fleert.	bestemt
den,	det,	de	
denne,	dette,	disse	
liden,	lidet,	smaa —	lille
mangen (for: mang en)	mangt,	mange	
enhver,	ethvert.		

86 Levninger af en gammel Akkusativform findes hos Digtere f. Ex. over salten Hav (f. over salt Hav).

§. 19. Sammenligningsgrader.

87 Egenskabens eller Omfangets forskjellige Grader kunne udtrykkes ved at sætte visse Partikler (Adverbier) til Adjektiverne f. Ex. temmelig rig, overmaade rig.

Saaledes dannes den høiere Grad, Komparativ med mere (f. Ex. mere rig) den høieste Grad, Superlativ ved meest (f. Ex. meest rig), den ringere Grad ved mindre (mindre rig), den ringeste Grad ved mindst (mindst rig).

88 Dog kunne Komparativ og Superlativ ogsaa dannes ved visse til Adjektivets oprindelige Form — Positiv — føiede Endelser. Saaledes dannes Komparativ ved Tillæg af Endelsen ere (re), Superlativ ved Tillæg af Endelsen est (st) f. Ex.

Posit. bred, Komp. bredere, Sup. bredest
— ringe, — ringere, — ringest.

89 Mange Adjektiver kunne ikke modtage Komparativ- og Superativ-Endelsen især Participierne og andre med lignende Form f. Ex. elsket, opvakt, langbenet, behjertet. Komparativ- og Superlativ-Formen bruges ikke, naar forskjellige Egenskaber hos samme Gjenstand sammenlignes f. Ex. Karl er mere fornuftig (ikke: fornuftigere) end rig. Nogle Adjektiver have paa Grund af deres Betydning intet Komparativ og Superlativ f. Ex. evig.

90 Ved Dannelsen af Komparativ- og Superlativ-Formen foregaa Konsonantfordobling og Sammendragning f. Ex.

Posit.	from,	Komp.	frommere,	Sup.	frommest
—	ædel,	—	ædlere,	—	ædlest
—	munter,	—	muntrere,	—	muntrest
—	doven,	—	dovnere,	—	dovnest.

Sjelden foregaar tillige Vokalforandring som: 91

lang, længre, længst
ung, yngre, yngst
stor, større, størst
faa, færre, færrest.

Endelsen est i Superlativ modtage i Almindelighed 92
Adjektiver, hvis sidste Stavelse er stærk betonet (svag, svagest; berømt, berømtest). Da Adjektiver paa er, el, en (uden Betoning) egentlig skulde skrives uden e foran den flydende Konsonant (muntr, sjeldn, ædl), modtage de Endelsen est (muntrest). Afledede Adjektiver paa bar modtage Endelsen est (frugtbarest). Ellers modtage de Adjektiver, hvis sidste Stavelse ikke er sterk betonet, Endelsen st (roligst, morsomst).

Følgende Adjektiver kompareres (danne deres Kom- 93
parativ- og Superlativ-Form) uregelret:

gammel,	ældre,	ældst
god,	bedre,	bedst
liden,	mindre,	mindst
mange,	flere,	fleest
megen,	mere,	meest
ond,	værre,	værst

Nær danner Komp. ved Endelsen mere, (nærmere), Superlativ ved Endelsen mest (nærmest, sammendraget: næst).

94 Enkelte Gradformer mangle:

Posit.	Komp.	Sup.
—	—	bagest (bagerst)
—	—	forrest
—	fremmere	fremmest (fremmerst)
—	—	(den) første
—	indre	inderst
—	nedre	nederst
—	—	sidst
—	—	ypperst
—	ydre	yderst
—	øvre	øverst.

95 Aller (et gammelt Genitiv i Fleert. af al) sættes foran Superlativ, for at forsterke det, f. Ex. allerskjønnest.

§. 20. Arter af Adjektiver.

96 Særegne Arter af Adjektiver ere 1) Participier (144), 2) demonstrative Adjektiver, 3) spørgende Adjektiver, 4) de possessive (adjektiviske) Pronomener (122), 5) Talord, 6) Artiklerne.

§. 21. Demonstrative Adjektiver.

97 Demostrative Adjektiver udpege enten en bestemt Gjenstand eller en Gjenstand af en vis Beskaffenhed. Til det første Slags høre:

Fælleskj. den,	Hverkj. det,	Fleert. de (stærk betonet).
— denne,	— dette	— disse
— hiin,	— hiint,	— hine.

98 Til det sidste Slags høre:

(en) saadan,	(et) saadant,	saadanne
- slig,	- sligt,	slige.

§. 22. Spørgende Adjektiver.

Spørgende Adjektiver, som indeholde Begrebet af et Spørgsmaal, ere: hvilken, hvilket, hvilke; hvad for en hvad for et, hvad for (nogle); hvordan, hvordant, hvordanne. 99

Ofte bruges blot hvad istedenfor hvad for en f. Ex. hvad Nytte. 100

§. 23. Talord.

Talord (Numeral) angive bestemt Gjenstandenes Mængde eller Orden. De inddeles derfor i Mængdetal og Ordenstal f. Ex. 101
Mængdetal: een (sterk betonet),*) to (tvende), tre (trende)
Ordenstal: (den) første, den anden, den tredie.

Ordenstallene dannes i Almindelighed af Mængdetallene ved Tilføielse af, hvad der mangler i Endelsen ende f. Ex. syv, syvende, tretten, trettende; herfra undtages dog: første, anden, tredie, fjerde, femte, sjette, ellefte, tolvte, tredivte, hundrede, tusinde. 102

De egentlige norske Former: femti, sexti, syvti, aatti, nitti, bruges stedse i det nordlige og vestlige Norge. 103

Levning af Hverkenkjønsformen tu (af to) findes i Ordet itu. 104

Et Slags Mængdetal dannes af Ordenstallene ved halv og selv, f. Ex. halvsjette, selv syvende. 105

§. 24. Artikler.

Af Artikler ere der to: den ubestemte og bestemte. 106

---

*) Een heder i den bestemte Form ene f. Ex. Een blev tilbage, og denne Ene o. s. v.

1) Den ubestemte Artikkel betegner, at der ved et Substantiv menes en ubestemt eenslig Gjenstand af et Slags. Den har for Fælleskjøn Formen en, og for Hverkenkjøn et (en Mand, et Huus).

107 2) Den bestemte Artikkel erstatter Substantivets bestemte Form, naar et Adjektiv staar foran det f. Ex.

Fællesk. den gode Mand, Hverkenk. det store Huus. Fleert. de gode Mænd.

108 Artiklerne ere stedse toneløse Ord.

Naar den ubestemte Artikkel tillægges et Proprium betegnes derved en Person af en vis Slægt (f. Ex. en Petersen) eller En, som kan sammenlignes med en vis berømt Person at dette Navn (f. Ex. en Demostenes d. e. en Taler som Demostenes). Propriet bliver i det sidste Tilfælde paa en vis Maade et Appellativ.

109 Den ubestemte Artikkel bruges undertiden substantivisk f. Ex. Igaar var der En hos mig; Jeg mødte paa Ens Vegne.

110 Den bestemte Artikkel bruges undertiden istedenfor den bestemte Form især hos Digtere f. Ex saa stride de Normænd for Norge.

111 I Talesproget bruges ofte baade den bestemte Artikkel og den bestemte Form ved samme Substantiv f. Ex. den skjønne Hesten. Derved betegnes, at ikke det blotte Slægtsbegreb menes, men et bestemt Individ. (44).

§. 25. Pronomener.

112 Da Pronomener staa istedenfor Substantiver, maa man ved dem lægge Merke til Formerne for Kjøn

(Genus), og *Tal* (Numerus) samt *Forholdsendelser* (Kasus).

Ved Hjælp af disse Former viser Pronomenet, hvilket Substantiv det staar istedenfor.

Flere Pronomener have foruden Genitiv en anden 113
almindelig Komplements- eller Afhængigheds-Form (Dativ- og Akkusativ-Form).

Pronomenerne indeholde ofte et Bibegreb; efter 114
Beskaffenheden af dette inddeles de i 1) personlige, 2) possessive (Eiestedord) 3) demonstrative (paapegende), 4) relative (Bindestedord, Hensynsstedord), 5) Spørgende eller interrogative, 6) ubestemte.

§. 26. Personlige Pronomener.

En Gjenstand kan enten være *første Person* d. 115
e. den talende Gjenstand, *anden Person* d. e. den tiltalte Gjenstand, eller *tredie Person* d. e. den omtalte Gjenstand. Hvad Person Gjenstanden er, angive personlige Pronomener ved egne Former.

1ste Person. 116

		Enkt.	Fleert.
Nom.		jeg	vi
Gen.		(mangler)	vores
Dat. og Akk.		mig	os

2den Person. 117

		Enkt.	Fleert.
Nom.		du (De)	I (De)
Gen.		(mangler) (Deres)	eders (Deres)
Dat. og Akk.		dig (Dem)	eder (Dem) jer.

118 3die Person.

		om Personer		om andre Gjenstande.	
		Hankj.	Hunkj.	Fælleskj.	Hverkj.
Enkt.	Nom.	han	hun	den	det
	Gen.	hans	hendes	dens	dets
	Dat. og Akk.	ham	hende	den	det

Enkt.	Nom.	de
	Gen.	deres
	Dat. og Akk.	dem

119 Samme bruges ogsaa som 3die Person (Fællesej., Hverkekj. og Fleert.).

§. 27. Sig. Hinanden og hverandre.

120 Til personlige Pronomener regnes ogsaa:

1) det reflexive (tilbagevirkende) sig, der staar isteden for Navnet paa den Gjenstand, som er Subjekt i samme Sætning. Det bruges kun i den almindelige Komplementsform (Dat. og Akk.), for 3die Pers., og er lige i begge Kjøn og Tal f. Ex. Karl slog sig (ikke: ham d. e. en anden Person) for Brystet; Bølgerne hæve sig.

121 2) de reciproke (gjensidig=virkende) hinanden og hverandre, som udtrykke 2 eller flere Subjek=

ters gjensidige Virken. Hinanden er Dualis (Total, om To), hverandre Pluralis (Fleertal, om Flere).

Gen.	hinandens	hverandres
Dat. og Akk.	hinanden	hverandre

f. Ex. To Personer talte med hinanden; Alle talte i Munden paa hverandre.

§. 28. Possessive Pronomener.

De possessive Pronomener ere Adjektiver, som udtrykke Genitiv af de personlige. Derfor kaldes disse Pronomener adjektiviske, andre Pronomener substantiviske. Disse ere: 122

		Fælleskj.	Hverkj.	Fleert.		
For 1ste Pers.	Enk.	min,	mit,	mine	for Gen. af	jeg
– 2den –	–	din,	dit,	dine	—	du
– 3die –		sin,	sit,	sine	—	sig*)
		(refleksivt)				(i begge Tal).
– 1ste –	Fleer.	vor,	vort,	vore	—	vi
– 2den –	–	jer,	jert,	jere,	—	I.

Af disse Pronomener bruges saaledes samme Person som det Pronomen er, hvis Genitiv derved udtrykkes, men 123

*) Sin maa ikke forvexles med hans, hendes, dens dets, deres f. Ex. Han tog sin Hat (ikke hans d. e. en Andens). Brugen af deres istedenfor sin, naar Subjektet er Fleertallet (f. Ex. de toge deres Hatte) har hverken Medhold i Oldsproget eller daglig Tale.

samme Kjøn og Tal, som det Substantiv er, hvormed de forbindes.

§. 29. Demonstrative Pronomener.

124 Som demonstrative Pronomener bruges de demonstrative Adjektiver, Den, Denne, Hiin, naar de staa substantivisk.

125 Naar Den (stærk betonet) bruges som demonstrativt Pronomen, forandres det saaledes:

		Fælleskj.	Hverkj.		
Enkt.	Nom.	Den	Det	Fleert.	De
	Gen.	Dens	Dets		Deres
	Dat. og Akk.	Den	Det		Dem

Et gammelt Genitiv af Den er Partikkelen des. Levning af en gammel Dativform af den findes i thi og fordi (for det, at).

§. 30. Relative Pronomener.

126 Relative Pronomener indeholde en Forbindelse med den foregaaende Sætning. Saadanne ere: der, hvem, som og hvilken.

Fælleskj.	Nom.	der (mangler)		som	hvilken *)
	Dat. og Akk.	den	hvem		

---

*) Det relative hvilken bruges undertiden, dog sjelden, som Adjektiv.

Hverkj.	Nom.	der (mangler)	som	hvilket
	Dat. og Akk.	det (mangler)		
Fleert.	Nom.	der (mangler)	som	hvilke.
	Dat. og Akk.	dem hvem		

Disse Pronomener have kun eet Genitiv for begge Tal, nemlig: hvis (af hvo). 127

Hvo Hverkenkj. hvad bruges ofte demostrativ= relativt f. Ex. Hvo (den, som) sig selv fornedrer, skal ophøies; alt hvad (det, som) jeg siger, er sandt. 128

§. 31. Spørgende Pronomener.

Spørgende Pronomen, som indeholder Begrebet af et Spørgsmaal, er: 129

Enkt. Fælleskj. og Fleert.	Nom. hvem (hvo)	om Personer.
	Gen. hvis	
	Dat. og Akk. hvem.	
Hverkenkj.	Nom. hvad	om andre Gjenstande.
	Gen. hvis	
	Dat. og Akk. hvad	

Som spørgende Pronomener bruges ogsaa hvilken (i Betydning: hvad for En) og hvad for En, naar de staa substantivisk. 130

Levning af en egen Dativform i Hvkj. for hvo er Ordet hvi (for hvad ↄ: hvorfor).

§. 32. Ubestemte Pronomener.

Ubestemte Pronomener ere: 131

1) man, som kun bruges i Nominativ, f. Ex. Man har talt derom.

2) det f. Ex. det regner (om en ubekjendt eller uangiven Aarsag).

3) alting, som er Hverkenkjøn f. Ex. Alting er færdigt.

132 Genitiv, Dativ og Akkusativ af man erstattes ved vores, os, eller ved Ens, En f. Ex. Naar man bærer sig saaledes ad, er det vor (Ens) egen Skyld, om Ingen sætter Lid til os (En).

§. 33. Kopulative Verber. Prædikatsverber.

133 Nogle Verber udtrykke ikke stort Andet end Kopula, og kaldes kopulative Verber (Bindetidsord) f. Ex. Karl er god. De fleste Verber indeholde tillige Prædikatet (et Adjektivs Begreb), og kaldes Prædikatsverber (Prædikatstidsord), f. Ex. Solen skinner d. e. er skinnende.

134 Være, blive, vorde, hede (d. e. kaldes), kaldes udtrykke som oftest ikke stort Andet end Kopula. Nogle af dem bruges dog ogsaa undertiden som Prædikatsverber f. Ex. Der er (gives) en Gud; jeg bliver (forbliver) her; han kaldes hid. Disse Verber have som Prædikatsverber en sterkere Betoning.

§. 34. Prædikatsverbets Betydninger. Hovedformer.

135 Prædikatsverberne udtrykke i Almindelighed en Handling eller Tilstand.

Naar Verbet udtrykker en Handling, kan Subjektet forestilles enten

1) Virkende (aktivt) f. Ex. Jeg slaar, (slaaer), hugger (En)

2) lidende (passivt) ved en anden Gjenstands Handling f. Ex. En slaaes, hugges af mig, eller

3) baade virkende paa en anden Gjenstand og lidende ved dennes Gjenvirken, f. Ex. Svend slaaes med Knud (Svend slaar Knud, og slaaes af Knud).

Ved de Verber, som udtrykke en Handling, maa man derfor lægge Merke til 3 Hovedbetydninger: 1) den aktive, 2) den passive, 3) den reciproke (vexelvirkende).

Til at udtrykke disse 3 Betydninger har Verbet 3 Hovedformer: 136

1) Aktiv (Handleformen) f. Ex. jeg hugger (har hugget).
2) Passiv (Lideformen) f. Ex. jeg hugges (er huggen) af En.
3) Medium (Middelformen) f. Ex. jeg hugges (har huggets) med En.

Til at betegne, at Subjektet er i en vis Tilstand bruges i Almindelighed den aktive Form f. Ex. ligger (har ligget), undertiden og Formen Medium f. Ex. jeg ældes (har ældets). 137

Subjektet forestilles undertiden virkende paa sig selv f. Ex. jeg hugger mig. Verbet kaldes da reflekterende.

Ved Verberne maa man vel adskille Formen fra Betydningen, da lignende Betydning ikke altid udtrykkes ved samme Form. Faa Verber, som udtrykke en Handling, have alle tre Hovedformer. Flere Verber bruges kun i een af Hovedformerne. Eftersom Verber enten bruges i alle 3, 2 eller 1 af disse Hovedformer, kunne de kaldes 138

treformede (1), f. Ex. elske, toeformede (2) f. Ex. agte, eller enkeltformede (3) f. Ex. kunne, længes.

§. 35. Verbets Maader.

139 Verbet kan i enhver af Hovedformerne forekomme paa følgende ved Formen adskilte Maader (Modi):

1) Indikativ, den fortællende Maade f. Ex. Jeg skriver.

140 Ved samme Form udtrykkes ogsaa Interrogativ, den spørgende Maade, f. Ex. Hvem skriver?

141 2) Optativ, den ønskende Maade, f. Ex. du skrive!

142 3) Imperativ, den bydende Maade, f. Ex. skriv! (du).

143 Til Maaderne pleier man ogsaa regne følgende af Verbet dannede Former, i hvilke Tidsbegrebet er bibeholdt:

1) Infinitiv, den substantiviske Form af Verbet (Navneformen) f. Ex. Jeg har Lyst til at skrive (d. e. til Skrivning).

144 2) Participium, den adjektiviske Form af Verbet (Tillægsformen), f. Ex. en skrivende Person, en skreven Bog.

145 3) Supinum, den adverbialske Form af Verbet (Biformen), som bruges i Forbindelse med Verberne have og faa (faae), f. Ex. Jeg har skrevet, jeg faar (faaer) skrevet.

146 Af Maader kunne der ogsaa tænkes flere saasom: Konjunktiv, den afhængige, betingende eller ubestemte Maade (189), og Koncessiv, den indrømmende Maade (190).

147 Foran Infinitivet staar i Almindelighed Partikkelen at (Infinitivets Mærke), som: at skrive, at komme.

§. 36. Verbets Tider.

Verbets Tider eller Tidsformer (Tempora) ere at henføre til 2 Klasser: 148

A. de, som betegne, at Noget just skeer eller finder Sted paa en vis Tid (i den nærværende, forbigangne eller tilkommende Tid).

B. de, der betegne Noget som allerede forbigangent paa en saadan Tid.

Den første Klasse indeholder 3 Tider: 149

1) **Præsens** (Nutid) f. Ex. jeg agter.

2) **Imperfectum** (Datid) f. Ex. jeg agtede.

3) **Futurum** (Fremtid) f. Ex. jeg skal agte.

Den anden Klasse indeholder ogsaa 3 Tider: 150

4) **Perfectum** (Førnutid) f. Ex. jeg har agtet.

5) **Plusqvamperfectum** (Førdatid) f. Ex. jeg havde agtet.

6) **Futurum exactum** (Førfremtid) f. Ex. jeg faar (faaer) agtet.

Futurum exactum udtrykker en tilkommende Handling, som gaar forud for en anden tilkommende f. Ex. Naar jeg faar (har) læst Bogen, skal jeg sende dig den. 151

Verbets Fleertalsform, som skulde tjene til at betegne, at Subjektet er Feertallet, bruges ikke i daglig Tale, og ofte ikke hos Digterne.*) Den dannes af Enkelttallet enten ved Bortkastelse af Endekonsonanten r, eller (i Imperfectum Aktiv af anden Konjugatsjons Verber, 152

*) See Udsigt over det svenske Sprogs Grammatik af Daa, Pag. 12 og 13.

naar det ender paa en Konsonant, og har en lang Vokal) ved Tilføielse af e, eller (i Imperativ) ved Tilføielse af er (r) f. Ex. jeg taler, Fl. vi tale, jeg drog, Fl. vi droge, tal! Fl. taler! gaa! (gaae!) Fl. gaar! (gaaer!).

153 Naar Fleertalsformen i **Imperfectum** Aktiv paa denne Maade vilde blive lig med Fleertallet af **Præsens** Indikativ tilføies intet e f. Ex. jeg græd Fl. vi græd.

154 Participierne lide som Adjektiver Forandring ved Kjøn og Tal f. Ex. (jeg) er elsket, (vi) ere elskede, (jeg) er løben, (Dyret) er løbet, (de) ere løbne.

155 Vort Sprogs Verber have ingen Personalendelser d. e. Endelser, som vise, hvad Person Subjektet er. Verbet er ligt for alle Personer, som:

jeg taler	vi tale
du taler	I tale
han taler	de tale.

Imperativet bruges kun i 2den Person, som:

tal (du)! taler (I).

156 Ældre Former for anden Person Enkelttallet ere: skalt (skal), kant (kan) vilt (vil), veedst (veed), est (er).

§. 37. Enkelte og sammensatte Tidsformer.

157 Tidsformerne kunne enten dannes ved Forandringer med Verbet selv — enkelte Tidsformer —, eller ved foran satte Verber (Hjælpeverber) — sammensatte Tidsformer —.

§. 38. Konjugatsjoner.

158 Ikke alle Verber danne Tiderne (konjugeres) paa samme Maade: vort Sprogs Verber kunne henføres til 2 Konjugatsjoner eller Bøiningsmaader.

Til første Konjugatsjon høre de Verber (Stammeverber), som i Imperfectum Aktiv have 3 eller 2 Stavelser f. Ex. vakler, Impf. vaklede, læser, Impf. læste, begynder, Impf. begyndte.

Til anden Konjugatsjon høre de Verber, som i Imperfectum Aktiv have 1 Stavelse f. Ex. drager, Impf. drog.

De enkelte Tiders Dannelse.

§. 39. Første Konjugatsjons første Klasse. 159

(med 3 Stavelser i Imperfectum)

(Grundform: klap)

Aktiv (klappe)

	Indikat.	Optat.	Imperat.	Infinit.
Præsens	klapper	klappe!	klap!	at klappe
	(Fl. klappe)		(Fl. klapper)	
Imperf.	klappede			

Præsens Particip. klappende. Supinum: klappet

Passiv (klappes)

	Indikat.	Optat.	Imperat.	Infinit.
Præsens	klappes	klappes	klappes	at klappes
Imperf.	klappedes			

160

Perfectum Particip. klappet, Fleert. klappede.

Medium (klappes)

	Indikat.	Optat.	Imperat.	Infinit.
Præsens	klappes	klappes	klappes	at klappes
Imperf.	klappedes			

161

Supinum: klappets (udtales gjerne med en svag T-Lyd).

Enkelte Verber have Perfectum Particip i Aktiv: 162
f. Ex. (jeg er) ilet, Fleert. (vi ere) ilede, af ile.

163 §. 40. 1ste Konjugatsjons anden Klasse
(med 2 Stavelser i Imperfectum).

Denne Klasse afviger kun fra den foregaaende ved Dannelsen af Imperfectum, Supinum, og Perfectum Particip. f. Ex.

Aktiv (høre)

Imperfect. hørte. Supinum: hørt

Passiv (høes)

Imperfect. hørtes. Perf. Particip. hørt. Fleert. hørte.

Medium (f. Ex. fynes)

Imperfect. fyntes. Supinum: fynts.

164 Anden Klasse af denne Konjugatsjon er egentlig opkommen ved en Sammendragning af første Klasses Former. Derfor gives der flere Verber, som høre til begge Klasser f. Ex. spøger, spøgede eller spøgte, spøget eller spøgt; føler, følede eller følte, følet eller følt.

165 Nogle Verber af denne Klasse have i Imperfectum de (des) for te (tes) f. Ex. havde, havdes af have, døde af dø (døe).

166 Nogle Verber forandre tillige Vokal i
Imperf., Supinum og Perfect. Particip. som:

bringer	—	bragte (for brakte)	—	bragt (for brakt) *)
dølger	—	dulgte (for dulkte)	—	dulgt (for dulkt)
følger	—	fulgte (for fulkte)	—	fulgt (for fulkt)
gjør	—	gjorde	—	gjort
lægger	—	lagde	—	lagt (for lakt)
kvæler	—	kvalte	—	kvalt
rækker	—	rakte	—	rakt

*) See min Retskrivningslære §. 11 og 12.

smør —	smurte	— smurt
(smører)		
strækker —	strakte	— strakt
sælger —	saalgte (for saalkte)	— saalgt (for saalkt)
sætter —	satte	— sat
tæller —	talte	— talt
	(tællede)	(tællet)
vækker —	vakte	— vakt
	(vækkede)	(vækket)
vælger —	valgte (for valkte)	— valgt (for valkt).

§. 41. Første Konjugatsjons 3die Klasse.

Nogle Verber, som have en egen Bøining, udgjøre 167
en særskilt Klasse, nemlig:

Præs. Ind.		Imperf.		Supinum.		Præs. Inf.
bør	—	burde	—	burdet	—	burde
tør	—	turde	—	turdet	—	turde
		(torde)	—	(tordet) *)		
kan	—	kunde	—	kunnet	—	kunne
Fl. kunne						
skal	—	skulde	—	skullet	—	skulle
Fl. skulle						
vil	—	vilde	—	villet	—	ville
Fl. ville						
maa	—	maatte	—	maattet	—	maatte
(Fl. maae, med stumt e)						

---

*) Torde, tordet i Betydningen at vove. Som Hjælpeverbum bruges: turde, turdet.

veed — vidste — vidst — vide.
Fl. vide (Imp. viid!)

168 Af det forældede Infinitiv (og Fleertalsform) af maa komme Ordene: mulig, Formue. Af nogle af disse Verber er Infinitivet tabt, men erstattes ved Imperfectum (burde, turde, maatte). De 6 førstnævnte af disse Verber mangle aldeles, Imparativ og Futurum; derfor henregnes de til defektive (mangelagtige) Verber.

§. 42. Anden Konjugatsjon.

169 I denne Konjugatsjon skee almindelig Vokalforandringer ved Dannelsen af **Imperfectum**, Supinum og **Perfectum** Particip. De øvrige Tider dannes ligesom i første Konjugatsjon.

(Grundform: drag, bryd)

Aktiv (drage, bryde)

Imperf. drog, brød. Supinum: draget, brudt
(Fleert. droge, brøde)
(Pf. Part. f. Ex. løben, Hvkj. løbet, Fl. løbne af løbe)

Passiv (drages, brydes)

Imperf. droges, brødes **Perf. Part.** { dragen, brudt / Hvkj. draget, brudt / Fleert. dragne, brudte }

Medium (drages, brydes)

Imperf. droges, brødes. Supin. dragets.

170 Ligesom i beslægtede Sprog kan man inddele denne Konjugatsjons Verber i Klasser efter Vokalforandringen i Imperfectum som:

1ste Klasse Imperf. a (beder, bad, bedet)

2den Klasse Imperf. e (bider, bed, bidt / græder, græd, grædt)

3die — — i (faar, fik, faaet)

4de — — o (drager, drog, draget / æder, aad, ædt)

5te — — ø (u) (bryder, brød, brudt).

Maaskee kunde man til en egen Klasse henføre de Verber, som ikke forandre Vokal f. Ex. hugger, hug, hugget; sover sov, sovet; græder, græd, grædt. 171

Denne Konjugatsjons Verber danne Supinum og Perfektum Particip paa 2 Maader: 172

1) ligesom 1ste Konjugasions 1ste Klasse med Undtagelse af, at Perf. Partic. i Fælleskj. ender paa en og i Fleert. paa ne, som: Sup. fanget, Perf. Part. fangen (fanget, fangne),

2) ligesom 1ste Konjugasions 2den Klasse, som: skudt (skudte). Ved enkelte Verber findes endog begge Former, som:

brudt, brudte

bruden (forældet), brudne.

Verber paa lde og nde tilføie ved Dannelsen af Imperfectum Aktiv Endelsen t f. Ex. falder, faldt; finder, fandt. 173

Formedelst Vokalforandringen ombyttes blødt g og k med haardt f. Ex. skjærer (skjær) — skar — skaaret 174

gjælder — galdt — gjældt

skyder (skjyder) — skjød — skudt.

Mindre regelrette Verber ere f. Ex.

ligger Imperf. laa (før laag),

sværger (svær) — svor,

staar (staaer) Imperf. stod,
slaar (slaaer) — slog,
gaar (gaaer) — gik (gjik). Perf. Part. gaaen,
Fleert. gaaene
faar (faaer) — fik
tier (ti=er) — taug
er — var. Infinitiv være
Fl. ere Fl. vare
Opt. være! Imperativ vær! (Fl. værer!)
Præsens Part. værende. Sup. været.

176 Forældede Former er f. Ex. Imperat.: gak! (af gaa), Imperf. Fleert. ginge (af gaa, gammelt: gange), finge (af faa), Perf. Part. gangen (af gaa), standen (af staa, gammelt: stande).

§. 43. Forkortede og udvidede Former.

177 Naar der foran Endelserne e og er gaaer en Vokal, bortfalder i Almindelighed E=Lyden f. Ex.

jeg tror (troer) faar (faaer)
vi tro (troe) faa (faae)
at tro (troe) faa (faae)
tror! (troer!) faar! (faaer!).*)

Derimod beholdes E=Lyden i andre Endelser som: troes (tro=es), troede, troende, troet, seet (se=et), seende (se=ende).

178 Præsens Indikativ (Enkelttallet) sammendrages undertiden, naar v eller r gaar foran Endelsen er. Dette skeer altid i gjør (for gjører), fordetmeste i har (for haver), ofte i blir (for bliver), skjær (for skjærer) o.

*) Det E, som man pleier skrive i disse Former, er stumt.

fl. Ogsaa for Formerne spørger og sværger findes de sammendragne: spør og svær.

Formen for Imperativ Aktiv vilde undertiden formedelst Konsonanters Sammenstød blive for haard, dersom Endevokalen e ikke ogsaa der beholdtes f. Ex. angre! (ikke angr!) handle! (ikke handl!). 179

At de fleste Verber, som have i og u foran Endelserne e, er ikke bortkaste E-Lyden, er i Grunden ingen Undtagelse fra Reglen, da disse Verber egentlig skulde skrives med et blødt j efter i, med et blødt v efter u f. Ex. ti-e for tij-e (Oldnorsk: þegia), tru-e for truv-e (Oldnorsk: þruga, udtales: þrug-a). Det bløde j og v udelades formedelst Ligheden med den foregaaende Vokal. Derimod bortkastes E-Lyden i at fri (frie) Oldnorsk: fria. 180

Foruden i de nævnte Verber paa ie og ue beholdes ogsaa E-Lyden i forny-er.

De sammensatte Tiders Dannelse.

§. 44. De øvrige Tider af alle 3 Hovedformer.

De sammensatte Tider dannes ved, at et Verbum, Hjælpeverbum, sættes foran en vis Form af Verbet (Supinum, Perfectum Particip, Præsens Infinitiv). Hjælpeverbet konjugeres (bøies) da, og Hovedverbet bliver uforandret, med Undtagelse af, at Participium forandres ved Kjøn og Tal. Til Hjælpeverberne have og faa (faae) sættes Supinum, til være, blive og vorde sættes Perfectum Part., og til andre Hjælpeverber (som: skulle, ville, turde, kunne) Præsens Infinitiv.

Paa denne Maade dannes Verbets øvrige Tider: 181

Aktiv

Perfectum har klappet

Fleert. have klappet

Plusqvamperf. havde klappet

Futurum skal klappe eller vil klappe

Fleert. skulle klappe eller ville klappe

Fut. exactum faar (faaer) klappet

Fleert. faa (faae) klappet.

183 Passiv

Perf. er klappet Fl. ere klappede	Perf. præteritum (den forgangne Fordatid	har været kl. have været klappede.
Plusq. var klappet Fl. vare klappede	Pluaq. præterit. (den forgangne Fordatid)	havde været kl. havde været klappede.

Fut. skal klappes eller vil klappes

Fl. skulle klappes eller ville klappes.

184 Medium

Perf. har klappets

Fl. have klappets

Plusq. havde klappets

Fut. skal klappes eller vil klappes

Fut. ex. faar (faaer) klappets

Fl. faa (faae) klappets.

Det omskrevne Passiv.

185 Hele den passive Form kan ogsaa omskrives ved blive (vorde) som:

Præs. bliver dragen (Hvkj. draget) — vorder dr.

Fl. blive dragne — vorde dr.

Imperf. blev dragen

Fl. bleve dragne

Perf. er	bleven dragen (Hvkj. blevet draget)	er vorden dr.
Fl.	ere blevne dragne	ere vordne dr.
Plusq.	var bleven dragen	var vorden dr.
Fl.	vare blevne dragne	vare vordne dr.
Fut.	skal (vil) blive dragen	skal vorde dr.
Fl.	skulle (ville) blive dragne	skulle vorde dr.

Flere Verber, som intet Objekt have (især intet, som kan blive Subjekt for Passiv) danne Perfectum og Plusqvamperfectum i Aktiv og Medium baade ved have og være som: Aktiv: 186

Perf. har sprunget — er sprungen

Hvkj. er sprunget

Fl. have sprunget — Fl. ere sprungne

Plus. havde sprunget — var sprungen

Hvkj. var sprunget

Fl. vare sprungne

Medium.

Perf. har lykkets — er lykkets

Plus. havde lykkets — var lykkets.

Have eller være bruges ofte efter Verbets forskjellige Betydning: saaledes har f. Ex. drager i Betydningen trækker (En) Perf. har draget, men i Betydningen reiser Perf. er dragen. Ofte bruges begge Former omtrent i samme Betydning. 187

Nogle Verber sammensættes i Perf. og Plusq. Aktiv kun med være som: blive, vorde, komme. Komme sam- 188

menſættes naturligviis i Betydningen bringe med have i Aktiv f. Ex. Hun har kommet Viin i Suppen.

189 Konjunktiv dannes ofte ved Hjælpeverberne kan, tør, kunde, turde, ſkulde, vilde f. Ex. det kan (tør) hænde, det kunde (turde) hænde; jeg ſkulde nok gjøre det, derſom du vilde hjælpe mig, det tør (kan, turde, kunde o. ſ. v.) have hændt. Konjunktiv udtrykkes undertiden ved det blotte Imperfectum eller Plusqvamperfectum f. Ex. du gjorde (vilde gjøre) rettest, om du gik (vilde gaa); du havde gjort rettest, om du var gaaen.

190 Koncesſiv, den indrømmende Maade, udtrykkes ofte ved Imparativ (f. Ex. kom kun!), undertiden ogſaa ved et Hjælpeverbum, (f. Ex. du maa gjerne komme); dog i Almindelighed tilføies en eller anden Partikkel (kun, gjerne).

191 For nøie at vide, hvorledes et Verbum konjugeres, maa man i Almindelighed kjende følgende Hovedtider: Præſens, Imperf. og Perf. Ind. og Præſens Infinit. f. Ex. flyder, flød, har flydt, at flyde; kommer, kom, er kommen, at komme.

§. 45. Uperſonlige Verber.

192 Verberne bruges ofte, uden at noget Subjekt udtrykkelig nævnes — uperſonligt — i Aktiv med det ubeſtemte det (ſom Subjekt) foran, i Pasſiv med Partikkelen der foran, f. Ex. det regner, det gjør Ondt, der tales, der ſeiles.

193 Kun uperſonligt i Pasſiv bruges de Verber, ſom ikke have noget Objekt, der bliver til Subjekt for Pasſiv; man kan f. Ex. ikke ſige: jeg ſeiles, tales.

§. 46. Reciproke og reflekterende Verber.

Verber, som betegne 2 eller flere Gjenstandes Vexelvirkning (reciproke), udtrykkes ofte ved den aktive Form med Tilføielse af et reciprokt Pronomen f. Ex. at slaa (slaae) hverandre. Verber, som betegne en Gjenstands Virken paa sig selv (reflekterende), udtrykkes ved den aktive Form med Tilføielse af et reflexivt Pronomen, f. Ex. jeg fornøier mig. 194

Den reciproke Betydning udtrykkes ved Medium (f. Ex. jeg slaaes); men ikke alle saadanne Verber bruges i denne Form. Den samme Betydning udtrykkes derfor ofte ved den aktive Form med Tilføielse af et reciprokt Pronomen. 195

Den reflekterende Betydning udtrykkes ved den aktive Form og et tilføiet reflekterende Pronomen i de forskjellige Personer saaledes: 196

jeg fornøier mig — vi fornøie os
du fornøier dig — I fornøie eder
han fornøier sig — de fornøie sig.

Gjenstandens Virken sættes ofte saaledes ud af Betragtning, at den reflekterende Betydning ogsaa udtrykkes ved Passiv f. Ex. jeg fryder mig eller frydes ved det.*) 197

---

*) Prof. Rask antager, at vort Sprogs (Medium og) passive Form er opkommen ved det reflekterende Pronomens Sammensmeltning med den aktive Form. Formen sic (sig), har først ved Sammensmeltning med Verbet forandret sig til sc (som findes i gammelt Islandsk), senere til st (hrædast), og dette igjen til vort s. (Ligesom: Damask, Tysk: Damast, Fransk: Damas).

§. 47. Demostrative, spørgende og relative Partikler.

198 Der gives demostrative, spørgende og relative Partikler f. Ex. der (demostr. d. e paa det Sted), hvor (rel. d. e. paa hvilket) du saa (saae) ham, var han ikke; hvor (spørg. d. e. paa hvad for et Sted) er han nu?

§. 48. Klasser af Partiklerne. Præpositsjoner.

199 Partiklerne ere i Almindelighed enten: 1) Præpositsjoner, 2) Adverbier, 3) Konjunktsjoner eller 4) Interjektsjoner.

Præpositsjonerne, Forholdsordene (23, 38) betegne et Substantivs afhængige Forholde. De lide ingen Formforandringer. Nogle Præpositsjoner have en dobbelt Form: nemlig igjennem, gjennem; imellem, mellem; imod, mod.

§. 49. Adverbier.

200 Adverbierne – Biordene, Omstændighedsordene – tjene til Bestemmelse af Adjektiver, Verber eller andre Partikler (24). De udtrykke i Almindelighed, hvad der ogsaa kan udtrykkes ved Præpositsjon med Komplement (42) f. Ex.

saa (d. e. i den Grad, paa den Maade)
hvor (d. e. i hvilken Grad, paa hvilket Sted)
hvorledes (d. e. paa hvilken Maade)
lykkeligen (d. e. paa en lykkelig Maade)
betimeligen (d. e. i betimelig Tid).

201 Flere Adverbier kunne komparereS ligesom Adjektiver, især de, som dannes af Adjektiver f. Ex.

høit — høiere — høiest (høist)
vel — bedre — bedst
ilde — værre — værst

længe — længere — længst
meget — mere — meest
tit — tiere — tiest
ofte — oftere — oftest
gjerne — hellere — helst
— før — først
— — sidst.

Til Adverbierne høre demostrative Partikler, spørgende Partikler, saasnart Spørgsmaalet ikke afhænger af nogen anden Sætning (Hovedsætning), samt Præpositsjoner uden Komplement (han reiser om). Herhen hører ogsaa Supinum. 202

Til Adverbierne regne Mange de relative Partikler — relative Adverbier, — men da de forbinde Sætninger henføres de rettere til Konjunktsjonerne.

Det hænder ofte, at Komplementer, som ere nødvendige til Meningens Fuldstændighed, sammensmelte til Adverbier f. Ex. Jeg bad ham herom (d. e. om Dette): Jeg nærer Frygt derfor (d. e. for Det). 203

Efter det Komplements Beskaffenhed, hvori Adverbierne kunne opløses, kunne de inddeles i Grads-, Maades-, Tids-, Steds- Adverbier o. s. v. (200). 204

Adverbiernes Komparativ har undertiden en forkortet Form, som: før, længer, meer. 205

Adverbierne adskille sig gjerne fra Konjunktsjoner af samme Form derved, at, naar et Adverbium staar i Spidsen af en Sætning, stilles Verbet foran Subjektet f. Ex.

Før (Adv.) reiste han ofte bort.

Før (Konj.) han reiste bort, kom han hen til mig.

I følgende Exempel er samme Partikkel en Præpositsjon: Han reiste *før* den bestemte Tid.

§. 50. Konjunktsjoner.

206 Konjunktsjoner (Bindeord) ere Partikler, som forbinde Sætninger eller, ved Sætningers Sammendragning til en eneste, ogsaa enkelte Ord (25). Faa Konjunktsjoner indeholde den blotte Forbindelse (som: at, og, eller), de fleste indeholde tillige et Adverbialbegreb (som: hvor, da).

207 Til Konjunktsjonerne høre relative Partikler, og tillige Spørgepartiklerne i det Tilfælde, at den spørgende Sætning afhænger af en anden Sætning (Hovedsætning) f. Ex. Jeg veed ikke, *hvor* han er.

208 Efter Forbindelsens Beskaffenhed inddeles Konjunktsjonerne i kopulative — samlende (og), disjunktive — sondrende (eller), kausative — Aarsags-Konj. (thi, fordi, da), Tids-Konj. (da, førend, efter), adversative — Modsætnings-Konj. (men, hvorimod), komparative — Sammenlignings-Konj. (end, som) o. s. v.

209 Ved tilsatte Adverbier forsterkes eller forandres Konjunktsjonens Betydning f. Ex.

baade (Adv.) — og
enten (Adv.) — eller *)

---

*) *Enten* kan og være en Konjunktsjon f. Ex. *Enten* han vil det eller ikke, saa o. s. v. Jeg veed ikke, *enten* det er ret eller ikke. I første Exempel svarer *enten — eller* til det Latinske **sive** — **sive**, i sidste Exempel til **utrum** — **an**. Er enten Adverbium, svarer *enten — eller* til **aut** — **aut**. I første Tilfælde

hverken (Adv.) — eller
jo — desto (Adv.)
vel (Adv.) — men
saavel (Adv.) — som
ikke alene (Adv.) — men ogsaa.

§. 51. Interjektsjoner.

Interjektsjonerne, Udraabsordene (26) f. Ex. ak! lide, som Partiklerne i Almindelighed, ingen Formforandring. 210

Til ingen af de nævnte Klasser kan man henføre Spørgepartikkelen mon, *) Infinitivets Merke at, Svarpartiklerne ja, jo, nei. Jo, ikke ja, bruges som Svar paa et Spørgsmaal, der indeholder en Nægtelse. 211

§. 52. Afledsord.

Afledsordene dannes ved Forsatser (Forstavelser — uadskillelige Partikler) eller ved Tilsatser (Endelser). 212

Exempler paa Forsatser ere:

aa — Aabod	mis — mislykkes
an — Andeel	u — Ulykke
be — bekjende	van — Vanvid
er — erholde	veder (ver) — Vederlag; Verskyld, vederstyggelig. **)
for — forfalde	
i — ihvo (det end er)	

---

er enten relativt, i andet (afhængigt) spørgende.

*) Oprindelig et Hjælpeverbum.

**) Veder er baade det tyske wieder (igjen) og wider (imod).

213 Exempler paa Tilsatser, hvorved Substantiver dannes, ere:

hed — Fromhed	ling — Yngling, Yndling *)
skab — Klogskab	(ing) — Samling
dom — Ungdom	(ning) — Skrivning
er — Tier, Læser	else — Skrivelse
e — Flade	inde, ske } (49).

214 Exempler paa Tilsatser, hvorved Adjektiver dannes, ere:

som — tvivlsom	lig — rolig
bar — frugtbar	agtig — hvidagtig.

215 Exempler paa Tilsatser, hvorved Verber dannes, ere:

e — tække (Tag)

ne — blegne d. e. blive bleg (et inkoativt Verbum)

te — vaagte af vaage, svigte af svige } (frekventative Verber).

216 Afledede Adverbier dannes som oftest af Adjektiver, og ere for det meste lige med Adjektivernes Hverkenkjøn (som: snart af snar, langsomt af langsom).

217 De Adverbier, der dannes af Fleerstavelses-Adjektiver paa ig, kunne have 3 Former som:

nydelig, nydeligt, nydeligen.

218 Af Eenstavelses-Adjektiver dannes ofte Adverbier ved Tillæg af lig eller ligen, som: kortelig, korteligen (af kort), viselig, viseligen (af viis).

---

*) Enkelte Ord paa ling ere Formindskelsesnavne (Dimunitiver) f. Ex. Kylling, (af Kok, Hane), Mandsling (af Mand).

Af Adverbier dannes ogsaa andre Adverbier ved 219
Tillæg af e som:

ude (Paasteds-Adv.) af ud (Tilsteds-Adv.)
hjemme — — af hjem — —

Ved Dannelsen af Afledsord skee ofte Vokal- og 220
Konsonant-Forandringer, som:

kjølig af kold	gotte af god
skjæmme af Skam	Skipper af Skib
gjøde af god	Drift af drive
Yngling af ung	vække af vaage
hærde af haard	(30).
sigte af see (28, 31).	

Ogsaa skee Sammendragninger, som: sikre af sikker (32). 221

Infinitiverne og Participierne gaa ofte over til at 222
blive Substantiver, som: Glæde, Tale, Vedkommende, Henseende.

§. 53. Beslægtede Ord.

Ord, som henhøre til samme Stamme, kaldes beslægtede. Exempler paa beslægtede Handlings- og 223
Tilstandsverber ere:

jeg smelter (er smeltet)	—	jeg smelter (har smeltet)
— kommer (bringer)	—	kommer (ankommer)
fælder (fældede, fældet)	—	falder (faldt, er falden)
fører (førte, ført)	—	farer (foer, faret)
fløder (flødede, flødet)*)	—	flyder (fløð, flydt)
sætter (satte, sat)	—	sidder (sad, siddet)
lægger (lagde, lagt)	—	ligger (laa, ligget)

*) Om Tømmer.

Saadanne Handlingsverber kunne i Almindelighed antages at være afledede af de beslægtede Tilstandsverbers Imperfectum.

§. 54. Sammensatte Ord.

224 Ved Dannelsen af sammensatte Ord lider ofte et Ord nogen Forandring ved at forbindes med et følgende f. Ex.

Præstegaard af Præst og Gaard
Kvindfolk – Kvinde – Folk
Fredsslutning – Fred – Slutning
rosenrød – Rose – rød.

(Om Sammensætning med Han- og Hun- see 49. Om halv- see 105).

225 Mangfoldige sammensatte Ord dannes ved fortil satte Partikler, som:

Forbeen, Foremiddag (af for d. e. foran)
istemme d. s. s. stemme i
fremkomme d. s. s. komme frem.

226 Naar Partikkelen staar adskilt, har ofte Udtrykket en anden Betydning som:

afholde (En fra Noget)
holde af (d. e. elske).

227 I Sammensætning bruges ikke Formerne igjennem, imellem, imod, igjen men gjennem, mellem, mod, gjen, som: Gjennemreise, Mellemkomst, Modstand, Gjengjeld.

228 Substantiver, som betegne Materien, hvoraf en Gjenstand bestaar, sammensættes ofte med denne Gjenstands Navn, som:

Guldpenge (d. e. Penge af Guld),
Tinfad, Tømmerflaade.

Adjektiver sammensmelte undertiden med sit Substan- 229
tiv, som, en Stormand, Smaafolk, Ungfæ. Mange Partikler dannes ved Sammensætning med ledes (af det gamle Led, Kant, Side) og lunde (af Lund, Maade) og sinde (af Sind — Gang) f. Ex. hvorledes, ingenlunde, nogensinde.

§. 55. Betoningen.

Selvstændige Ord (16) have en sterk betonet Sta- 230
velse (f. Ex. Mod, kjærlig). Formord ere, naar de bestaa af een Stavelse i Almindelighed toneløse; bestaa de af flere Stavelser, er den Stavelse, som har Tonen, svagt betonet. Saadanne Ord ere Artikler, Præpositsjoner, Hjælpeverber, Infinitivs Merke, det ubestemte Adverbium der (192), personlige og possessive Pronomener. Det samme er Tilfældet med Forbindelsesordene: Konjunktsjoner, relative Pronomener og kopulative Verber. Dog faar ethvert Ord, som formedelst Modsætningen skal udhæves, en sterk betonet Stavelse f. Ex. Hun (ingen Anden) skal blive min Kone; hun skal (trods al Modstand) b. m. K.; hun skal blive (er endnu ikke) m. K.; hun skal blive min (ingen Andens)-K.

Sammenföiningslæren.

(Syntaxis).

---

§. 56. Aabne og lukkede Sætninger.

231 Sætninger, hvori Kopula udtrykkes ved et særskilt Ord, kaldes aabne; andre Sætninger kaldes lukkede (Ex. 36).

232 Sætningerne inddeles efter Verbets Maade (Modus) i indikative, optative, imperative, og spørgende (Retskrivningslæren §. 23).

§. 57. Hovedsætning. Bisætning.

233 Naar der for et enkelt Ord af en Sætning (Substantiv, Adjektiv, Adverbium) træder en anden Sætning, kaldes hiin Hovedsætning, denne Bisætning.

234 Bisætningerne inddeles, efter de Ord, som de staa istedenfor, i:

1) substantiviske (Navnesætninger, Gjenstandssætninger) f. Ex. Jeg haaber (den Ting,) at han vil komme.
Naar han kommer, (Det) er uvist
Hvo sig selv fornedrer, (den Person) skal ophoies.

235 2) Adjektiviske (relative, Tillægssætninger) f. Ex. Betragt den Ring, som er funden!
(d. e. den fundne Ring).

236 3) Adverbialske (Omstændigheds-Sætninger) f. Ex.

Skibet gaar (gaaer) til Grunde (da), naar Skibsfolket er ueens (Retskrivningslæren §. 25).

Naar et Spørgsmaal fremsættes i en Bisætning, kaldes det uligefremt (f. Ex. Jeg veed ikke, om det er gjort) i Modsætning til det egentlige eller ligefremme Spørgsmaal (f. Ex. Er det gjort?). (Retskrivningslæren §. 23, 4). 237

Ligesom Spørgsmaalet kan ogsaa en Andens Ord fremsættes ligefrem (**oratio directa**) eller uligefrem (**oratio obliqua**), f. Ex. Han sagde: Jeg anseer det for min Pligt, frit at ytre min Mening. Uligefrem: Han ansaa det for sin Pligt, sagde han, frit at ytre sin Mening (d. e. han sagde, at han o. s. v.).

Naar en adverbialsk Bisætning staar foran Hovedsætningen, kaldes hiin Forsætning (Antecendens), denne Eftersætning (Consequens) f. Ex. 238

(Fors.) Naar Manden er kommen, (saa)
(Efters.) skal jeg sende dig Bud.

En Hovedsætning saavelsom en Bisætning kan bestaa af flere sideordnede Sætninger eller Led. Saaledes kan saavel Forsætning som Eftersætning være fleerledet. (Retskrivningslæren §. 29). 239

§. 58. En Periode.

Flere Sætninger, som tilsammen udtrykke en fuldstændig Mening, kaldes en Periode. En Periode bestaar enten af sideordnede Sætninger (en fleerledet Hovedsætning) eller af een overordnet Sætning (Hovedsætning) i Forbindelse med underordnede (Bi- 240

sætninger). Af Sætninger dannes Perioder, ligesom af Ord Sætninger. — Exempler: Letsind, overdreven Selvtillid kunne I aflægge; (men) eders Sanselighed maa I beholde; (thi) den følger eder, som Skyggen Legemet. Naar man ryster Sækken, seer man, hvad der er i den.

§. 59. Sideordnede Ord.

241 Sideordnede Ord af samme Klasse fremstaa ved sideordnede Sætningers Sammendragning til een eneste f. Ex.

Hans, Peder og jeg (Frederik) gik ud
(d. e. Hans gik ud, Peder gik ud o. s. v.).
Det er baade godt og ondt.
Før, nu og i Fremtiden (ↄ: er fremtidigen).

242 Saadanne Ord maa enten virkelig være eller tænkes forbundne ved Konjunktsjoner.

243 Et Subjekt, Prædikat o. s. v., som bestaar af flere sideordnede Ord, kaldes sammensat (Ex. 241). Et sammensat Subjekt, Prædikat o. s. v. bestaar saaledes af Led.

244 Til sideordnede Ord henhøre ogsaa Sammenligningsledene f. Ex.

Han klæder sig som (d. e. ligesom) en Vanvittig (ↄ: klæder sig).
Karl har flere Venner end jeg (ↄ: har).
Karl har flere Venner end mig (d. e. jeg er ikke Karls eneste Ven).
Han er mere mægtig end klog.

245 Sammenligningsledene staa ligesom alle andre sideordnede Ord i samme Kasus.

§. 60. Substantivernes Hosordning.

Et Substantiv, som er hosordnet et andet (Hoved- 246
ordet) stilles enten

1) umiddelbart foran Dette (præpositivt) f. Ex. Kong Sverre, Historieskriveren Snorro Sturlesen

2) bagefter Dette (i uegentligt Prædikatsforhold) for- 247
medelst en Bisætnings Sammensmeltning med Hovedsætningen f. Ex. Harald Haarfager, den første Konge over hele Norge, (d. e. som var den første o. s. v.) var en Søn af Halfdan Svarte.

Kant er bekjendt som Filosof.

eller 3) som Prædikat i Sætningen (i egentligt Prædikats- 248
forhold) f. Ex. St. Olaf var Norges Helgen.

I de 2 sidste Tilfælde kan et Substantiv hosord- 249
nes ethvert substantivisk brugt Ord. (Pronomen, Adjektiv, Infinitiv) f. Ex. I Stakler, du er en Skjelm, I ere nogle Stympere, at kjæmpe for Friheden er et skjønt Kald.

Et Substantiv, som hosordnes et substantivisk Ord uden Hjælp af Kopula, kaldes Appositsjon (1ste og andet Tilfælde).

Hosordnede Substantiver og substantiviske Ord 250
svare til Hovedordet i Tal.

Er Subjektet et Pronomen, som viser hen paa 251
Prædikatet, sættes dog Hiint i Hverkenkjøn f. Ex.

Dette er den onde Samvittigheds Virkning; det er Fogden.

§. 61. Adjektivers Hosordning.

Et Adjektiv kan hosordnes et Substantiv 252

1) umiddelbart foran Dette (konjunktivt) f. Ex.

En god Konge. Denne brave Mand.

I dette Tilfælde bruges den bestemte Form af Adjektivet, naar Substantivet er bestemt.

Anm. Et Adjektiv, som tillægges et Pronomen, sættes altid bagefter Dette (ligesom i nægte Prædikatsforhold) f. Ex. Vi ere alle tilfredse; man har glædet os alle. Selv sættes i Almindelighed bagefter det Ord, som det er hosordnet.

253 2) i uegentligt Prædikatsforhold (247) f. Ex.

Einar sad rolig (værende rolig) hjemme paa sin Gaard.

Hakon den fjerde var en mægtig Fyrste.

Karl kom reisende.

Hans sad som naglet til Stolen.

254 3) som Prædikat i Sætningen (egentligt Prædikatsforhold). Ex. 71.

255 I de 2 sidste Tilfælde, hvori Adjektivet staar disjunktivt, kan det hosordnes ethvert substantivisk Ord f. Ex. Du saa (saae) os glade.

256 Adjektivet svarer forresten til det Ord, som det er hosordnet, i Kjøn og Tal.

257 Er Subjektet sammensat, og dets Led forbundne ved kopulative Konjunktsjoner, sættes Prædikatet i Fleertallet f. Ex.

Min Fader, Moder og Broder ere døde.

258 Dette er ikke Tilfældet, naar Ledene af det sammensatte Subjekt ere forbundne ved disjunktive Konjunktsjoner f. Ex.

Hverken min Fader, Moder eller Broder er død.

Er Subjektet et Infinitiv eller en heel Sætning, sættes Prædikatet i Hverkenkjøn f. Ex. 259

At opofre sit Liv for Fædrenelandet er hæderligt.

At du vil opofre dit Liv for Fædrenelandet, er hæderligt.

§. 62. Verbers Hosordning.

Verbet hosordnes Subjektet, og svarer dertil i Tal, paa samme Maade som Prædikats-Adjektivet (257, 258) f. Ex. Jeg stod, vi stode. Karl og Frederik reise imorgen. 260

Naar det toneløse Adverbium der staar i Spidsen af Sætningen, og Subjektet bagefter Verbet, maa Verbet svare i Tal til Subjektet f. Ex. Der ere mange Mennesker, som o. s. v. 261

§. 63. Adverbiers og Komplementers Hosordning.

Adverbier hosordnes Adjektiver eller Verber (24). Det Samme er Tilfældet med Omstændigheds-Komplementer, som staa istedenfor Adverbier (42). 262

Tidens, Maalets, Vægtens, Prisens Bestemmelser hosordnes Adjektiver eller Verber uden Præpositsjon foran (i Akkusativ) — f. Ex. Han er 20 Aar gammel og 3 Alen lang; det veier 3 Pund og koster 8 Daler. 263

§. 64. Substantiviske Ords Underordning.

Substantiver og substantiviske Ord underordnes (som Komplementer) Substantiver, Verber og Prædikatsadjektiver. 264

Naar ingen Præpositsjon staar foran et Substantiv, som er underordnet et andet, sættes hiint i Genitiv.

Genitivet udtrykker:

1) et Eiendomsforhold f. Ex. det er Karls Bog (Karl eier Bogen)

2) et Aarsagsforhold f. Ex. Lassens Historie (Lassen har forfattet Historien)

3) et Objektsforhold f. Ex. Han er Rigets Arving (Han arver Riget).

4) Et Beskaffenhedsforhold f. Ex. et 3 Aars Barn (et 3 Aar gammelt Barn).

265 Genitiv (fornemmelig Objektsgenitivet) omskrives ofte i vort Sprog ved Præpositsjoner (især af) og paa andre Maader. Dette maa især skee, naar flere Genitiver skulle underordnes samme Ord f. Ex. *Karls Bings Norges* Beskrivelse kan man ikke sige, men vel: *Norges* Beskrivelse *af Bing*, hvilken tilhører *Karl*.

§. 64. Styrende og ikke=styrende Verber.
Forskjellige Slags Objekter.

266 Ufuldstændige Verber eller Adjektiver, som have Objekter, kaldes *styrende*, i Modsætning til de øvrige, *ikke=styrende* f. Ex. at elske Nogen, at leve.

267 Objekterne kunne være 3 Slags:

1) Tingsobjekter,

2) Relatsjonsobjekter,

3) Appositsjonsobjekter.

268 Udtrykker Objektet den paavirkede Gjenstand, kaldes det *Tingsobjekt* f. Ex. Karl tager Bogen.

269 Udtrykker Objektet en Gjenstand, hvortil Handlingen, Tilstanden eller Beskaffenheden blot har Hensyn, kaldes det Relatsjons=Objekt f. Ex. Karl ligner sin Broder. Man rakte Sokrates Giftbægeret. Vi bade Manden *gaa* (gaae). Vi lode *ham* reise (d. e. tillode (for) ham at reise).

270 Et Relatsjonsobjekt, som kan omskrives ved Præpositsjonen *for* eller *til* pleier man kalde Personsobjekt

f. Ex. Det er Karl gavnligt (d. e. g. for Karl). Personsobjektet sættes i andre Sprog i Dativ, andre Objekter gjerne i Akkusativ.

Tingsobjektet bliver til Subjekt for Passiv, Relat- 271
sjonsobjektet vedbliver at være Objekt (f. Ex. Giftbægeret raktes Sokrates, Manden bedes at gaa (gaae) — 269 —.

Det tredie Slags Objekt, Appositsjonsobjektet, bli- 272
ver til Prædikat for Passiv f. Ex. Vi kalde ham vor Velgjører (Passiv: Han kaldes vor Velgjører).

Appositsjonsobjektet er ofte et Adjektiv, som svarer 273
til Sætningens Tingsobjekt i Kjøn og Tal f. Ex. Saadant kan gjøre dem glade. Jeg gik ham træt (Passiv: Han blev gaaen — gjordes ved Gang — træt). Man har malet Huset gult.

Verber eller Adjektiver, som have 2 Objekter, pleier 274
man kalde dobbeltstyrende (269). Af dobbeltstyrende Adjektivers Objekter er det nærmere Tingsobjekt, det fjernere Relatsjonsobjekt (41). Ole er mig (Rel.) Penge (Tingsobj.) skyldig.

Have Adjektiver kun eet Objekt, er det gjerne Relat- 275
sjonsobjekt f. Ex. Skjæbnen er ham god.

Mindst fuldstændige ere de Verber, som behøve et 276
Tingsobjekt. I de Tidsord, som ikke have et saadant, ligger det skjult f. Ex. jeg flygter d. e. jeg tager Flugten, jeg reiser d. e. jeg gjør en Reise. Saadanne Verber bruges i Passiv uden Subjekt foran f. Ex. der reises (d. e. en Reise gjøres).

Nogle Verber have et paa en vis Maade pleonastisk 277
(overflødigt) Objekt, f. Ex. at skyde et Skud.

Ganske overflødigt er dette Objekt ikke.

278 Nogle Verber have i Almindelighed blot Infinitiv hos sig som Objekt f. Ex. de defektive: burde, turde, kunne, skulle, maatte, ville.

Enkelte Ords og Formers Brug.

§. 65. Substantiver.

279 Naar der ei er Tale om Individer, men kun om en vis Deel (et vist Kvantum) af et Slags, bruges Enkelttallet f. Ex. det koster 7 Skilling; derimod: Han har 7 Eenskillinger i Lommen.

280 Af Ord, som tilsammen kun udtrykke een Gjenstand, faar blot det sidste Genitivs Merke f. Ex. Harald Haarfager ægtede den jydske Kong Eriks Barns Datter; Kongen af Belgiens Residents er Brüssel; vor største Konge, Christian den fjerdes udødelige Navn. Naar et Appellativ hosordnes et Steds Navn, sættes Dette ofte, mindre rigtig, i Genitiv f. Ex. Frederiksteens Fæstning.

281 Enkelte Proprier, som komme af Appellativer, modtage den bestemte Form f. Ex. Nordsøen, Middelhavet.

282 Endelsen en er ved Proprier er ikke altid den bestemte Forms Merke, men erstatter kun den latinske Endelse a f. Ex. Italien (det frugtbare Italien).

§. 66. Pronomener.

283 Substantiviske Pronomener svare i Person, Kjøn og Tal til det Substantiv, i hvis Sted de staa f. Ex. Jeg sad ved Bordet nær Kakkelovnen, da det (Bordet) gik itu.

284 Et Infinitiv eller een heel Sætning betragtes som Hverkenkjøn; derfor sættes et Pronomen, som staar isteden for et saadant Udtryk i Hverkenkjøn f. Ex. Jeg

har hørt, at du vil see dig om i fremmede Lande; det (at du o. s. v.) fortjener Bifald. Det er i mange Henseender gavnligt, at have seet sig lidt om i Verden.

De adjektiviske (possessive) Pronomener svare i Kjøn og Tal til det Ord, hvortil de ere 285
satte, men i Person til det Ord, i hvis Sted de staa f. Ex. Frederik! det er dit Skrivetøi, dine Bøger.

§. 67. Personlige Pronomener.

Det naturlige Kjøn af Substantiver er undertiden i Strid med det grammatikalske (f. Ex. et Fruentimmer. Hunkj.).

Naar der tales om en enkelt Person, bruges de 286
Former af det personlige Pronomen for 3die Person, som udtrykke det naturlige Kjøn f. Ex. Jeg har seet det Menneske før; hans Ansigt er mig bekjendt.

Udtrykkes ved Substantivet det blotte Slægts- eller 287
Arts-Begreb, kan man bruge den Form, som udtrykker det grammatikalske Kjøn f. Ex. Eensomhed passer ikke for Mennesket; det er et selskabeligt Væsen.

Det personlige du bruges kun i fortrolig Tiltale; 288
ellers erstattes det ved De (undertiden ved I), der da betragtes som et Enkelttal f. Ex. De reiser altsaa imorgen? Naar De bruges som anden Person, anvendes ikke som reflexivt sig, men Dem, f. Ex. Vil De sætte Dem ned?

At bruge Han som anden Person er gaaet af 289
Brug, undtagen naar man tiltaler En med Foragt! f. Ex. Vil Han pakke sig, Slyngel!

290 Som Prædikat efter de Udtryk: det er, det bliver bruges Komplementsformen af Pronomenerne f. Ex. det er ham; det bliver hende. Dette synes at vise, at Prædikatsforholdet maa betragtes som et Slags Afhængighedsforhold (hosordnet Forhold).*)

291 Sig bruges undertiden, hvor Subjektet, hvortil det skulde svare, ligger skjult i et andet Ord f. Ex. at bestræbe sig (d. e. At En bestræber sig). Kongens Strid med sig selv (NB. Dette kan opløses i en Sætning: Kongen stred med sig selv).

Naar man er Subjekt bruges sig f. Ex. Man forundrer sig.

§. 68. Possessive Pronomener.

292 En Egenhed er det, at man f. Ex. siger din Nar, min Stakkel (for: du Nar, jeg Stakkel).

293 Sin (for Genitiv af sig) bruges ligesom sig i visse Tilfælde, som synes at afvige fra Hovedregelen (120) f. Ex. At skjærpe sin Forstand er nødvendigt (d. e. At En (man) skjærper sin Forstand o. s. v.). Jeg bad ham bringe sine Bøger (d. e. Jeg bad ham, at han skulde bringe sine Bøger). Jeg omtalte Præstens Forhold til sin Menighed (det Forhold, hvori Præsten staar til sin Menighed). Vi droge hver sin Vei (d. e. hver af os drog sin Vei).

§. 69. Demonstrative Pronomener.

294 Af de demonstrative Pronomener staar Hiin istedenfor den første, Denne istedenfor den sidste af

*) Man sammenligne hermed det Franske: c'est moi o. s. v.

2 nævnte Gjenstande, f. Ex. Kain og Abel gik sammen ud paa Marken, hvor Hiin dræbte Denne.

§. 70. Relative Pronomener.

Relativet der bruges især i Nærheden af Konjunktsionen som f. Ex. Denne Mand, der viste sig som en Helt, er en Kujon. 295

Sideordnede relative Sætninger bør begynde med samme Relativ, hinanden underordnede Sætninger med forskjellige f. Ex. Denne Mand, som er ulykkelig, og som taalmodig bærer sin Skjæbne, vækker dobbelt Medynk. Hiin Mand, som er saa forurettet af Den, der (ikke: som) har modtaget saa mange Velgjerninger af ham, angrer dog ikke det Gode, (som) han har gjort. 296

Hvilken bruges især, naar flere Substantiver af forskjelligt Kjøn og Tal gaa foran, for bestemt at vise, hvilket Relativet staar istedenfor, f. Ex. Jeg fik et Skrin med Bøger i, hvilket (Skrin) du skal faa.

Formen hvilket bruges, naar Relativet staar istedenfor et Infinitiv eller en heel Sætning f. Ex. Jeg hindres fra at møde idag, hvilket (ikke: som) herved meldes. 297

Legemsøvelser tjene til at udvikle vort Legeme, hvilket ligesaavel er vor Pligt, som at udvikle Sjælens Evner.

§. 71. Spørgende Pronomener.

Spørgende Pronomener bruges baade i ligefremt og uligefremt Spørgsmaal f. Ex. Hvem har gjort det? Jeg veed ikke, hvem der har gjort det. 298

Forsaavidt Ordenes Stilling ikke adskiller disse 2 Slags Spørgsmaal, pleier det toneløse Adverbium der at tilføies i uligefremt Spørgsmaal. Der sættes ogsaa efter hvo som demostrativ = relativt Pronomen (128 f. Ex. Hvo der fornedrer o. s. v.). I uligefremt Spørgsmaal tjene de spørgende Ord tillige som Forbindelsesord.

299 I en egen Betydning bruges de spørgende Ord med den uadskillelige Partikkel i foran og med end bagefter sig (f. Ex. ihvem det end er, ihvordan han end er).

§. 72. Om Brugen af visse Tidsformer.

300 De 2 Former for Perfectum og Plusqvamperfectum Aktiv (med have og være) af nogle ikke=styrende Verber bruges ikke altid i Flæng (186) f. Ex Jeg har gaaet lang Vei, jeg er gaaen herhen.*)

301 De tre Former for Perf. og Plusqv. Passiv (med være, være bleven, have været), som man kan kalde første andet og tredie Perfectum eller Plusqvamperfectum, have forskjellige Betydninger.

1) Første Perf. og Plusqv. udtrykker ikke blot Handlingens Fuldførelse, men og at Følgen fremdeles vedvarer f. Ex. Han er ansat (d. e har faaet og har endnu Ansættelse).

302 Af Verber, som ikke udtrykke en momentan (øienblikkelig) Handling (f. Ex. finde, tabe), men t. Ex. en Følelse, et Sindelag o. s. v, bruges første Perf. og Plusqv. ligebetydende med Præsens og Imperf. f. Ex. Han er

---

*) Den første af disse Former udtrykker den blotte Handling, den sidste Handlingen, udført med Hensyn paa et vist Maal eller i en vis Hensigt.

agtet, elsket (d. e. han agtes, elskes), var agtet, elsket (d. e. agtedes, elskedes).

2) Andet Perf. og Plusq. udtrykker kun Handlingens Fuldførelse f. Ex. Han er bleven ansat (d. e. han har faaet Ansættelse). 303

3) Tredie Perf. og Plusq. (Perf. præteritum) er Perfectum og Plusqvamperf. af første Perf. f. Ex. han har været ansat (d. e. han har havt Ansættelse) i mange Aar. 304

Herved udtrykkes en Følges (eller ikkemomentan Handlings) Ophør eller i det Høieste dens Vedvaren indtil nærværende Øieblik.

§. 73. Tidsformers Ombytning.

Præsens (Nutid) bruges undertiden til at udtrykke: 305

1) Imperfectum (Datid) i Fortællinger f. Ex. Denne løber strax hen, og angiver dem.

2) Futurum (Fremtid), naar en forestaaende Handling skal udtrykkes bestemt at ville skee f. Ex. Han kommer (bestemt) om nogle Dage. 306

Ligeledes bruges Perfectum (Førnutid) til at udtrykke:

1) Plusqvamperfectum (Førdatid) i Fortællinger f. Ex. Han gaar hen, og fortæller sin Ven, hvad han har seet.

2) Futurum exactum (Førfremtid). Dette er i Almindelighed Tilfældet, da Futurum exactum sjelden bruges i vort Sprog, f. Ex. Naar jeg har afskrevet Dokumentet, skal jeg levere det tilbage. Naar Bogen er opskaaren, skal du faa den. 307

309 Imperfectum ombyttes undertiden med Plusqvamperfectum f. Ex. Inden han gik (var gaaen), var Alt bragt i Orden.

310 Imperfectum og Plusqvamperfectum bruges ogsaa til at udtrykke Præsens og Imperfectum Konjunktiv f. Ex. Vidste jeg det, gik jeg strax; havde jeg vidst det, var jeg gaaen strax.

§. 74. Tidernes Følge.

311 Med Hensyn til Tidernes Følge maa man, foruden at Præsens forbindes med Præsens, Imperfectum med Imperfectum o. s. v merke: Præsens (Nutid) forbindes med Perfectum (Førnutid), Imperf. (Datid) med Plusqvamperfectum (Førdatid), f. Ex. Jeg veed, at du har læst den Bog; jeg vidste, at du havde læst Bogen.

§. 75. Hjælpeverbers Brug som virkelige Prædikatsverber.

312 Hjælpeverberne bruges undertiden som virkelige Prædikatsverber f. Ex. Jeg har (eier) en sjelden Bog; han tør (vover at) reise; han kan (forstaar, formaar at) gjøre det; du skal (en Befaling) gjøre det; Norge skal (siges at) have været beboet af Celter; jeg vil (har den Vilje at) reise.

I dette Tilfælde udmerker Verbet sig ved en sterk Betoning, hvorimod det som Hjælpeverbum i Almindelighed er toneløst eller har en svagt betonet Stavelse (230).

§. 76. Partikler.

313 Ved demonstrative, relative og spørgende Partikler udtrykkes ofte det Samme som ved demonstrative, rela-

tive og spørgende Pronomener med en Præpositsjon foran f. Ex. derved for ved det, herved for ved dette, hvorved for ved hvilket.

Efter nogle Præpositsjoner findes paa Grund af ældre Sprogbrug Genitiv eller den gamle Dativform f. Ex. til Sengs, i Tide, med Rette. 314

Merkelig er Brugen af Genitiv efter i ved Dages Navne f. Ex. i Tirsdags d. e. forrige Tirsdag. — (Jævnfør — om fra, til, hos — 316. 1). —

Istedenfor at nogle andre Sprog bagefter visse Præpositsjoner bruge een Kasus, der udtrykker en Forbliven paa et Sted (Dativ, Ablativ) en anden, der udtrykker en Bevægelse til et Sted (Akkusativ), bruger vort Sprog at tilføie Præpositsjonen et Adverbium for at udtrykke en Bevægelse til et Sted f. Ex. Han gik p a a Marken (Dat., Abl.); han gik h e n p a a Marken (Akk.); han svømmede u n d e r Broen; han svømmede h e n u n d e r Broen.

Det toneløse Adverbium der bruges især: 315

1) ved Passiv, naar Verbet intet Subjekt har f. Ex. der tales, der klinkes.
2) Ved Verber, som sædvanlig ere kopulative, men bruges som Prædikatsverber f. Ex. Een Udvei er der.
3) for ved sin Stilling at tilkjendegive, at Sætningen er en Bisætning. Saaledes adskilles derved uligefremt fra ligefremt Spørgsmaal (298) f. Ex. Jeg veed ikke, hvem der kommer.
4) Naar Subjektet skal stilles bagefter Verbet (ikke blot dets første Deel) f. Ex. Der fødes mange Menne-

sker, som o. s. v. (328). Paa dette Sted er der opreist en Støtte.

§. 77. Enkelte Ords Udeladelse.

316 For at befordre Korthed i Udtrykket udelader man ofte Ord, som let af Sammenhængen kunne underforstaaes, saasom:

1) Substantiver f. Ex. det er (nemlig: en Sag) af Vigtighed; fra Amtmandens (nemlig: Familie), hos Præstens, til Fogdens.

2) Artikler f. Ex. (Et) brændt Barn sky (skyer) Ild.

3) Pronomener f. Ex. Gaa (du) din Vei!

4) Verber f. Ex. Han vil (begive sig) derhen; (jeg beder) om Forladelse! jeg tør, vil, kan (gjøre) det; jeg burde, kunde (have) gjort det; han gider neppe (have) gjort (for gjøre) det.

§. 78. Forbindelses- og Forholdsords Udeladelse.

317 Især udelades saadanne Ord, som kun udtrykke en Forbindelse eller et vist Forhold mellem Sætninger eller deres Dele:

1) Konjunktsjoner,

a) mellem sideordnede Ord og Sætninger f. Ex. Jeg kom, saa, vandt (240).

b) Foran Bisætninger f. Ex. Vil du gjøre det (d. e. dersom du vil o. s. v.), skal du have Tak.
Jeg veed (at) du kan gjøre det
Han er syg, saa (at) han ikke kan gjøre det
Jeg kan ikke, saa ofte (som) jeg vil.
Jeg gik, dengang (da) han kom.
Der (hvor) han nu opholder sig, er han i Sikkerhed.

2) Relative Pronomener udelades, naar de staa som Komplement f. Ex. Den Mand, (som) du omtalte, saa (saae) jeg nylig. 318

Undertiden udelades Relativet som Subjekt ved ikkestyrende Verber og ved Passiv f. Ex. Den Ære, (som) mig tilkommer (skyldes), nyder du.

3) Kopula er, især i Sentenser og Ordsprog f. Ex. Ens Død (er) en Andens Brød. Han ansees for (at være) rig. 319

4) Præpositsjoner f. Ex. Han opholdt sig her (i) forrige Sommer. En Hob (af) Mennesker. Tre Tønder (af) Rug, (Enkelt.: en Tønde Rug, Gen. en Tønde Rugs — 280 —). Ole reiser ud (for) at fiske. Ja (ved) Gud gjør han saa. 320

§. 79. Udeladelse af Ord, som oftere skulde gjentages.

Ogsaa udelades Ord, som skulde gjentages ved flere paa hinanden følgende Ord eller Udtryk f. Ex. 321

Den Ting er (en Ting) af Betydenhed.

Sommer- og Vinter-Fornøielser.

En Gnier og (en) Ødeland paa een Gang.

Min Fader og (min) Moder ere døde *).

Jeg veed at agte og (at) elske ham.

Han gik bort, men (han) kom kort derpaa igjen.

Du har opdraget og (du har) underviist mig.

Moderen er ond, Faderen (er) svag, Datteren (er) forfængelig.

En Sætning, hvoraf saaledes et Ord er udeladt, 322

*) Man maa ikke udelade Adjektivet, naar Substantiverne ere af forskjellige Kjøn f. Ex. Et Bord og en Stol.

fordi det findes i en sideordnet, kaldes ufuldsændig.

§. 80. Forkortede Bisætninger.

323 Ved Udeladelsen af en Konjunktsjon eller et Relativ tilligemed Kopula fremkomme følgende Slags forkortede Bisætninger:

1) Substantiviske (Akkusativ med Infinitiv) bagefter Verber, som udtrykke en Sans. Konjunktsjonen at udelades; Subjektet sættes i Objektsforhold til Hovedsætningens Verbum; Verbet bliver til Infinitiv (som fjernere Objekt), f. Ex. Jeg seer ham komme (d. e. at han kommer).

324 2) Adjektiviske (Appositsjon), naar Relativet er Subjekt. Relativet tilligemed Kopula udelades, og Prædikatet kommer i Appositsjonsforhold til det Ord i Hovedsætningen, som Relativet stod istedenfor, f. Ex. Hans, din Frende (d. e. som er din Frænde) er syg.

Hans Kone, (som var) urolig over hans Udeblivelse, lod søge efter ham.

325 3) Adverbialske.

a) Naar Subjektet er et Pronomen, som viser tilbage paa et Ord i Hovedsætuingen, udelades Konjunktsionen tilligemed Subjektet og Kopula, og Prædikatet sættes i Appositsjonsforhold til det Ord i Hovedsætningen, hvorpaa Subjektet gik f. Ex. Hans skyndte sig hjem, glad over at have sluppet saa godt, (d. e. da han var glad o. s. v.).

b) Naar Subjektet i Bisætningen ikke er nævnt i Hovedsætningen, udelades Konjunktsjonen og Kopula, og Prædikatet sættes i Appositsjonsforhold til Subjektet, der kommer i et afhængigt Forhold i Hovedsætningen (som Akkusativ) f. Ex. Dette forudsat (d. e. naar det er forudsat) har du Ret. Han gjorde det, mig uafvidende. (Denne Konstruktsjon svarer til den latinske: Ablative absoluti). 326

§. 81. Overflødige Ord (Pleonasmer) og Omskrivninger.

Undertiden staa enkelte Ord, som det lader, overflødigt f. Ex. mig (Du er mig den rette Karl), det ved Infinitiv og substantiviske Bisætninger (at Kjæmpe for sin Frihed, det er Pligt). 327

Undertiden omskrives et enkelt Ord ved en heel Sætning f. Ex. et Substantiv eller Infinitiv ved en substantivisk, et Adjektiv ved en adjektivisk Bisætning. Merkelig er Omskrivningen af et substantivisk Ord, som man vil have udhævet, ved det er og Relativet, saasom: Det er Rolighed, (som) jeg søger (for: Rolighed søger jeg). Den samme Omskrivning findes ofte i Fransk.

§. 82. Ordfølgen (Konstruktsjon).

Der er en vis Orden, hvori Sætningsdelene i Almindelighed følge paa hverandre, nemlig: 328

1) Subjekt,
2) Kopula,
3) Prædikat:

Enhver af disse Dele har da sine hosordnede og

underordne Ord hos sig. Som almindelig Regel for den Orden, i hvilken Ordene for Resten bør følge paa hverandre i en Sætning, gjælder, at de Ord og Udtryk, som efter Meningen høre sammen, ogsaa skulle stilles saa nær sammen som muligt. Saaledes maa Relativet om muligt følge strax efter det Ord, som det staar istedenfor f. Ex. Mange, som gik forbi, gave ham Almisse (ikke: Mange gave ham Almisse, som gik forbi, men vel: Mange gave Almisse til ham, som gik forbi).

329 Der kunne imidlertid skee mange Afvigelser fra den regelrette Ordfølge, uden at der gjøres Vold paa Sproget. En Afvigelse fra den sædvanlige Ordfølge pleier man at kalde Inversion f. Ex. Frygt er det!

330 Adjektiverne have sine Objekter foran, Verberne sine bagefter sig f. Ex. Han er mig en Daler skyldig, han skylder mig èn Daler.

331 Af Objekterne sættes Personsobjektet foran Tingsobjektet (330), andre fjernere Objekter bagefter dette f. Ex. Vi kalde ham vor Ven.

332 Omskrives Personsobjektet ved en Præpositsjon (for, til), sættes det bagefter Tingsobjektet f. Ex. Han skylder en Daler til mig.

333 Det hænder i enkelte Tilfælde, især i Bisætninger, at Objektet sættes foran sit Verbum f. Ex. Den Ære, ham tilkommer, nyder han. Jeg veed, at han ingen Indvending vil gjøre. Harald Haarfager lod sin Søn indebrænde, fordi denne øvede Trolddom, (for: lod indebrænde sin Søn o. s. v.).

NB. Her er sin Søn ikke Objekt for *lade*, men for *indebrænde*. Den sidste Konstruktsjon med lade maa ikke forvexles med en anden lignende, f. Ex. Harald lod (befalede) *sine Folk* *) (at) *indebrænde* **) Sønnen ***), fordi o. s. v.

Verbet staar foran Subjektet: 334

1) i ligefremt Spørgsmaal f. Ex. *Mene I*, det er Kjærlighed? Verbet stilles dog ikke foran Subjektet, naar Spørgsmaalet begynder med mon †) (f. Ex. *Mon han kommer?*) og naar et spørgende Ord er Subjekt eller tillagt Subjektet (f. Ex. *Hvem kommer? Hvilken Skjæbne* venter os?).

2) i Forsætninger, naar en betingende Konjunktsjon er udeladt (Ex. 317, 1, b). 335

3) Naar et Ord, som skulde staa bagefter Verbet (Komplement, Adjektiv (disjunktivt), Adverbium) drages frem i Spidsen af Sætningen f. Ex. *Ham agter* jeg; glad *gik han* bort; saaledes *talte* jeg. 336

Da en Forsætning staar istedenfor et Adverbium, stilles i Eftersætningen Verbet foran Subjektet (317, 1, b, første Exempel). 337

Adverbier staa i Bisætninger mellem Subjektet og 338

---

*) Personsobjekt.

**) Tingsobjekt for *lade*.

***) Tingsobjekt for *indebrænde*.

†) Mon har oprindelig været et Hjælpeverbum, hvoraf endnu findes Levninger f. Ex.: „*Monne han gjøre det?*

Verbet f. Ex. Jeg haaber, at han snart vil komme (derimod: Han vil snart komme).

339 Relative og spørgende Pronomener staa altid i Begyndelsen af Sætningen; endog Præpositsjonen, som skulde staa foran Relativet, sættes sidst i Sætningen (dog kan den staa foran hvilken), saasom: Den Mand, som jeg talte med, (eller: med hvilken jeg talte), kjendte dig.

Tillæg.

I. Om Udtalen.

Skrifttegnene kunne alene give ufuldkomne Billeder af Ordenes Lyd. Naar man ikke iforveien kjendte det Ord, som er skrevet, eller dets Bestanddele vilde man i de fleste Tilfælde ikke med Bestemthed kunne angive Udtalen ved at see det skrevet. Dette har ogsaa for en stor Deel sin Grund i, at Retskrivningen i Almindelighed ikke holder Skridt med Sproget i dets Udvikling.

Norske og Danske have hidtil havt et fælles Skriftsprog, det vil sige: at have skrevet Ordene eens.*) Imidlertid har hvert Folkefærd sin eiendommelige Udtale. Forsaavidt maa Norsk og Dansk allerede betragtes som 2 forskjellige Sprog, uagtet de fleste Ord i begge have samme Grundform.

De Eiendommeligheder, hvorved det Norske, uagtet den betydelige Indvirkning af Dansk, adskiller sig fra Dette ere fornemmelig:

1) den meget bløde Udtale af det bløde g og k. (6). (De Norske bør for at betegne dette f. Ex. skrive: gjøre, skyde, Gjed, kjed, de Danske: gøre, skyde, Ged, ked.

---

*) Den fælles Retskrivning passer i enkelte Dele bedre paa det Norske end paa det nærværende Danske f. Ex. at skrive gjøre, kjær for gøre, kær.

2) Vibeholdelsen af den sædvanlige Udtale af d, hvor det i Dansk udtales aandende og mere blødt (som det Islandske ð) f. Ex. Gud, Dansk som: Guðð.

3) En særdeles blød Udtale af blødt j i Diftongen au f. Ex. taus. I Dansk udtales Denne næsten som av i Norsk (f. Ex. Havs), dog noget blødere. Diftongen udtrykkes derfor rettere i Dansk ved av.

I andre Tilfælde udtales derimod v blødere i Dansk end i Norsk f. Ex. i gnaver.

4) Vibeholdelsen af den sædvanlige Udtale af bløde Konsonanter, hvor de i Dansk udtales haardt f. Ex. tygge (Dansk næsten som: tykke).

5) Lange Vokaler, hvor det Danske har korte, og undertiden omvendt f. Ex. Fred, (Dansk som: Freð), Dør (Dansk som: Dørr), Anne (Dansk: Ane), Tillæg (Dansk: Tillǣg — med langt æ —).

Det Norske afviger, fornemmelig i daglig Tale, fra den ved Skrifttegnene skarpt betegnede Udtale især ved en mere aaben Udtale af enkelte korte Vokaler, en blødere Udtale af enkelte bløde Konsonanter, ved Udeladelsen af saadanne i Forening med Sammendragning af Ordene f. Ex.

ung udtales som: ong (lukt o) lide — lije

Lykke	—	— Løkke	Toug	—	Tou
De	—	— Di	Bold	—	Bol (kort o)
mig	—	— mei	Aand	—	Aan
dig	—	— dei	Ord	—	Or (lukt o)
sig	—	— sei	tager	—	tar

sige udtales som: sije — drager — drar
lagde — — la *) — sagde — sa.

Hertil kommer Assimilatsjon af Konsonanter f. Ex. kalde udtales som: kalle, vende som: venne.

Endelig udelades t (Hverkenkjønsmerket), især i Enden af Fleerstavelses-Ord paa ig f. Ex. det udtales som de, roligt, som roli (rolij).

Anm. At udtales gjerne som aa i daglig Tale.

Almuesproget, som mere og mere gjør sin Indflydelse paa Skriftsproget gjældende, nærmer sig Oldsproget ved visse almindelige Ligheder, saasom:

1) ved mere lukte Vokaler

Bog Almuesprog	Bok (lukt o), Oldnorsk	bok
at sno —	at snu —	snua
Søster —	Syster —	systir

2) ved Brugen af a for aa eller æ

Band Almuesprog	Ban (kort a) Oldnorsk	band
Græs —	Gras —	gras

3) ved haarde Konsonanter istedenfor blødere

flad Almuesprog	flat Oldnorsk:	flatr
skrige —	skrike —	skrækia
Vei —	Veg —	vegr.

Hvor Oldsproget har bløde Konsonanter i Enden af en Stavelse, udelades de i Almuesproget f. Ex. gla (for glad) Oldnorsk glaðr.

---

*) Saaledes heder Udtrykket: Han la Mærke til det, ikke: Han laa Mærke til det.

4) ved Diftonger for lange Vokaler, som:

Steg	Almuesprog	Steik,	Oldnorsk:	steik
Høg	—	Hauk	—	haukr.

Anm. Merkelig er i Almuens Udtale det tykke l, der baade træder istedenfor l og r f. Ex. i Ola, Nor (Nord).

II. Kort Udtog

af

Retskrivningens Regler.

1.

Med stort Begyndelsesbogstav skrives:

1) Det første Ord af en ny Mening.

2) Substantivisk brugte Ord, undtagen Pronomener, der ei tillige bruges som Adjektiver. Dog skrives med stort Bogstav: I, De (for du eller I). Ex. Godhed, den Gode, et Men.

2.

Diftongerne udtrykkes ved at sætte Tegnene i eller u til andre Vokaler.

3.

Naar Vokalen er lang, og Stavelsen ender paa en Konsonant, undtagen de bløde, fordobles Vokalerne e, i, u (Been, Viin, Huus). E fordobles i Enden af et Ord, for at betegne, at E-Lyden er lang (Allee). Til andre Vokaltegn sættes, for at betegne Længden, i enkelte Tilfælde et understøttende e f. Ex. jeg foer af fare, jeg døer.

Det stumme e, som helst ikke burde bruges, tilføies en lang Vokal i Enden af:

1) Eenstavelses = Substantiver (Troe)
2) Fleerstavelses = Substantiver, hvis sidste Stavelse har Tonen (Tyverie).
3) Adjektiver i Fleertallet og den bestemte Form (troe Venner, den troe Ven)
4) Verber (at troe).

4.

Den lange Aa = Lyd udtrykkes ved aa undtagen foran g og v f. Ex. Baad, Bog, Skov.

Den korte Aa = Lyd udtrykkes ved o, (f. Ex. for) dog udtrykkes den ved aa:

1) naar en beslægtet Form eller et beslægtet Ord har a, æ eller langt aa, f. Ex. traadte af træde, Baand (bandt), maatte af maa.
2) for Adskillelsens eller Overeensstemmelsens Skyld (som: Aande, Vaande).

5.

Den lange Æ=Lyd udtrykkes ved æ (nær), den korte ved e (elske); dog udtrykkes den korte Æ = Lyd ved æ:

1) naar g følger efter, uden at det kan udtales som blødt j (f. Ex. nægte).
2) naar en beslægtet Form eller et beslægtet Ord har a, aa eller langt æ f. Ex. brænde (Brand) fære (faa), nærme (nær).
3) for Adskillelsens eller Overeensstemmelsens Skyld (paa Hæld, Sværd — som Færd af fare).

6.

Konsonanten j, ikke i, skrives foran en Vokal i samme Stavelse. (Stjerne, Stierne). Til g og k føies j,

for at betegne at de ere bløde (6) undtagen foran i og y (f. Ex. gik, skyde). Langt ſ skrives kun i Begyndelsen af en Stavelse f. Ex. visse. X skrives for ks (gs), undtagen naar en beslægtet Form har g eller k (f. Ex. Hex, men Hæks af Hæk, Lægs af Læg). X er i vort Sprog et overflødigt Bogstav, som i ethvert Tilfælde kan erstattes ved ks.

Z skrives for s i Begyndelsen af nogle Ord (zitre).

7.

Det overflødige d skrives i Ord og Former der ere afledede af Ord, som have lydeligt d f. Ex. vandt (vinde).

Det overflødige h skrives i Begyndelsen af nogle Ord foran j og v f. Ex. hjem, hvor.

8.

Punktum (.) sættes, naar Meningen er ude.

Kolon (:) sættes foran længere Tillæg, som tjene til at forklare det Foregaaende (237).

Semikolon (;) sættes mellem fuldstændige Led af en Periode, som ikke ere nøie forbundne med hinanden (240).

Komma (,) bruges til at adskille Talens mindre Dele, saasom:

1) nøie (ved Konjunktsjoner) forbundne sideordnede Sætninger (296);
2) Bisætning og Hovedsætning (233, 234, 235, 236);
3) ufuldstændige Sætninger (321, 322);
4) sideordnede Ord, som ikke ere forbundne ved Konjunktsjoner (317).

9.

Spørgsmaalstegn (?) sættes efter ligefremt Spørgsmaal.

Udraabstegn (!) sættes især efter Tiltaleordet (56), efter Interjektsjoner (210), efter imperativiske og optativiske Sætninger (141, 142).

Klammer [(—)] bruges til at indslutte en Bitanke i Midten af en Sætning.

Tankestreg (—) bruges især til at vække Opmærksomheden ved noget Uventet, som anføres.

Anførselstegn („—") sættes foran og bagefter en Andens Ord, der anføres ligefrem (237).

Bindetegnet (=) sættes imellem Dele af lange sammensatte Ord (Søkadet=Akademiet), efter Substantiver, hvis sidste Deel er udeladt, fordi flere have denne tilfælles (Over= og Under=Retter), ved Enden af en Linje, naar ikke hele Ordet faar Rum deri, men Resten maa skrives i en anden Linje.

(Disse Regler findes udviklede i: Norsk Retskrivningslære af Ove Hals. Kristiania 1836).

Rettelser.

Side	8	Linje	3	nedenfra:	lukt u læs: lukt o	
—	48	—	1	ovenfra:	demostrative læs: demonstrative	
—	48	—	2	—		
—	49	—	8	—		
—	53	—	7	nedenfra:	er smeltet læs: har smeltet.	
—	53	—	7	—	har smeltet læs: er smeltet.	
—	56	—	6	—	Perton læs: Person	
—	58	—	13	ovenfra:	er fremtidigen læs: fremtidigen	
—	60	—	5	—	nægte læs: uegentligt	

Trykt hos Carl L. Roshauw.

1922.

53618.

Bayerische StaatsBibliothek
Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Hals, Ove

Norsk Sprogläre

Kristiania 1837

L.g.sept. 94 pc
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10582576-7